

JAPANSKE TRÆSNITSBØGER

Kompendiets tekster er skrevet af samleren Jan Buch
Redigeret af Merete Pedersen og Teresa Nielsen

Introduktion

Det er svært for vesterlændinge at sætte sig ind i en for os meget forskellig kultur som den japanske. Det bedste er naturligvis at gifte sig derude og bo i landet i mange år, men det jo ikke praktisk muligt for ret mange. Vi kan blive hjulpet af bøger skrevet af kyndige vestlige personer. De kan forklare mange ting, som landets borgere betragter som selvindlysende, men som vi ikke forstår. Næsten alt i Japan er dobbeltbundet: Det man umiddelbart kan se og så den symbolske betydning. Til trods for, at de første europæere kom til Japan i 1543 var det i adskillige århundreder vanskeligt at få viden om landet. Det blev allerede i 1639 næsten hermetisk lukket af fra omverdenen – bortset fra den hollandske handelsstation på den kunstige ø Deshima/Dejima på blot 120 x 75 meter i bugten ved Nagasaki.

Europas kendskab til og inspiration fra det fjerne østen, indtil den delvise åbning af Japan i 1854 og mere efter Meiji restaurationen i 1868, stammer fra Deshima og indirekte fra Kina. Tidligt var den japanske kultur ganske afhængig af Kina, men med tiden udviklede japanerne deres kulturelle egenart, selvom kinesisk indflydelse ofte kan være åbenbar.

I slutningen af 1800-tallet eksploderede vores kendskab til Japan. Vesten blev særlig fascineret af deres træsnit. På den tid regnede de fleste japanere dem blot for populær kunst af tvivlsom værdi. I deres egne kunstbøger blev de sjældent omtalt. De fik imidlertid en enorm betydning for impressionisterne og mange andre kunstnere. Van Gogh ligefrem kopierede et par af Hiroshiges træsnit. Det ene var kirsebærtræerne, der ses på bagvæggen i montre 10. I tiden omkring 1900 fik japanernes motivbeskæring, perspektiv og æstetik stor betydning for den vestlige japonisme og art nouveau'en.

Imidlertid er det ikke nok for forståelsen at se på Japan gennem vores briller. Vi må også se på, hvordan de så på sig selv. Det er langt over mulighederne for denne udstilling at gå i dybden med Japans kultur i al almindelighed. Her fokuseres på kunstnerne i deres boghåndværk fra ca. 1650 til slutningen af Tokugawa shogunatet i 1868 – med enkelte senere undtagelser. Til sammen illustrerer de forskellige aspekter af landets kultur.

Mange har set japanernes farvestrålende enkeltbladstryk – og i særdeleshed Hokusais hyppigt gengivne skildring af Kanagawa-bølgen. I denne udstilling er der for første gang i Danmark fokus på deres bogillustrationer. En japaner sagde engang, at kun de, der ikke kunne læse billeder, havde brug for en tekst.

Japan har en stærk tradition for ehon bøger, der primært er billedbøger af velkendte historier med en minimal tekst. Man har sagt, at det ville fremme fantasien, så man selv kunne digte videre på de episoder, som billederne viste. Japanerne var på mange punkter ret traditionsbundne, men deres bogillustrationer er ret exceptionelle set i et østasiatisk perspektiv. I Kina rangerede bogillustrationer lavt i billedkunstens hierarki. Det modsatte

gjorde sig gældende i Japan, hvor de største malere også illustrerede bøger. Om det så har været af økonomiske årsager er uvist.

Brugen af bøger i Japan kom fra Kina, både skriften og anvendelsen af papir. Det første kendte håndskrevne japanske manuskript er en rulle med en buddhistisk tekst vedrørende lotus sutraen angiveligt skrevet af Shōtoku Taishi (574-622).

Det første japanske tryk, måske det ældste daterede i verden, er en massefremstillet Hyakumantō Darani bøn fra 764-770. Et eksemplar ses i montre 2. Den første egentlige bog bevaret i Japan, er et eksemplar af den samlede kinesiske buddhistiske kanon fra 986. I middelalderen var langt de fleste bøger håndskrevne og meget sjældent illustrerede. Den første kendte illustrerede bog er lotus sutraen fra 1300-tallet. Langt de fleste bøger var på den tid buddhistiske. Fra begyndelsen af 1600-tallet blomstrede bogproduktionen og med den også illustrationerne.

Her er det på sin plads at fortælle, at vestens tro på, at japanere anvendte rispapir er en misforståelse. Washi-papir er primært baseret på morbærtræets bark. Der blev lejlighedsvis tilsat andre plantefibre, om papiret skulle have en anden karakter.

De udstillede bøger ligger i et nogenlunde kronologisk forløb. De giver indblik i den japanske kultur, der har været stærkt undervurderet i Vesten bortset fra den korte periode i tiden omkring 1900.

Montre 1a og 1b – Tidlige europæiske bøger om Japan

I modsætning til Kina var Japan længe næsten ukendt i Vesten. Landet var ikke blevet formidlet for europæerne som Kina blev det med beretningerne om Marco Polo (1254-1324) på opdagelsesrejse og gennem kontakter fra Silkevejen. Viden om Japan kom hovedsageligt indirekte via Kina. Dertil er de tidlige rejsebeskrivelser fulde af sømandsskrøner om mærkelige uhyrer og underlige menneskelignende skabninger.

De første europæere i Japan var portugisere som strandede i 1543. Allerede 1549 fulgte jesuitterne efter. I 1639 blev Japan nærmest hermetisk tillukket. I 1854 blev det første vigtige skridt mod den delvise åbning af Japan gennemtvunget af den amerikanske kommandør Matthew C. Perry (1794-1858). Vesterlændinge fik dog først adgang til et mere korrekt billede af Japan i forlængelse af Meiji restaurationen 1868. Da blev det 265 år gamle Tokugawa shogunat væltet, og kejser Meiji fik den begrænsede formelle magt. Danmarks første officielle aftale med Japan blev sluttet i 1867, altså i shogunatets sidste år – og med et 150-års jubilæum i 2017.

Øverste hylde i montre 1a.

Engelbert Kaempfer (1651-1716): "Histoire naturelle, civile et ecclesiastique de l'empire du Japon". 1729

Den tyske læge Engelbert Kaempfer står som det største navn i tidlig europæisk japanologi. Da Japan i 1639 blev lukket for europæerne, skete det efter nedkæmpelsen af

en opstand, der havde haft stor deltagelse fra Japans kristne. Da hollænderne ikke var katolikker og lovede aldrig at indføre kristent materiale til Japan, fik de lov til at opretholde en lille handelsstation på den kunstige ø Deshima i bugten uden for Nagasaki. De havde meget begrænset adgang til selve Japan. De måtte ikke lære japansk og havde mange andre restriktioner. Det må have været et meget kedeligt liv på Deshima, hvor de fleste kun blev i kort tid.

Med diplomatisk takt og i kraft af japanernes respekt for hans evner som læge fik Engelbert Kaempfer bredere adgang til landet, mens han var i Japan i årene 1689-1691. Han fik i 1712 udgivet en enkelt bog om Japan "Amoenitatum Exoticarum". Den indeholder medicinske observationer, den første beskrivelse af japansk flora og en kortlægning af landets politiske, sociale og fysiske forhold.

Ved Engelbert Kaempfers død blev hans efterladte papirer købt af englænderen Sir Hans Sloane, hvis samlinger dannede grundlaget for British Museum. Et tiår efter Kaempfers død udkom i 1727 hans tobindsværk, der frem til midten af 1800-tallet var hovedværket i Europas viden om Japan. Manuskriptet befinder sig i British Library, og den første udgave udkom i en engelsk oversættelse af hans tyske tekst. Den fulde titel giver et indtryk af indholdet: "The History of Japan – giving an Account of the ancient and present State and Government of the Empire; of its Temples, Palaces, Castles and other Buildings; of its Metals, Minerals, Trees, Plants, Animals, Birds and Fishes; of the Chronology and Succession of the Emperors, Ecclesiastical and Secular; of the Original Descent, Religions, Customs, and Manufactures of the Natives, and their Trade and Commerce with the Dutch and Chinese..."

Bogens illustrationer er baseret på Kaempfers egne skitser. Her er udstillet den første franske udgave fra 1729. Den indeholder de indtil da bedste beskrivelser af japansk/kinesisk medicin, japansk religion og skikke. Opslag viser havdyr inklusiv en blæksprutte og en elektriske ål – et dyr som han i sin 1712-udgivelse var den første til at beskrive for europæerne!

På bagvæggen over øverste hylde i montre 1a og 1b.

Set fra Vesten er en af de vigtigste begivenheder i Japans historie den åbning, der begyndte i 1854. I 1852 fik kommandør Matthew C. Perry (1794-1858) i opdrag af præsident Fillmore at få åbnet nogle japanske havne for amerikansk handel. Det skulle helst ske diplomatisk – men om nødvendigt ved magt. Som så ofte, også dengang, var der desuden en idealistisk plan om at udbrede den vestlige civilisations "goder" til det "tilbagestående" Japan.

På sin vis vidste japanerne, at landet ville blive søgt åbnet, men gjorde intet for at forsvare sig. De mente fortsat at stå under gudernes beskyttelse, som da legendariske kamikazestorme i 1274 og 1281 ødelagde Kublai Khans mongolske invasionsflåder.

I 1852 sejlede Perry ufortrødent op mod Edo, det nuværende Tokyo, hvor der blev affyret nogle løse skud fra de 73 kanoner. Japanerne var rystede og anede ikke, hvad de skulle gøre. Perry fik lov til at gå i land og afleverede et brev med USAs krav. Han meddelte, at han ville komme igen året efter for at få svar.

I 1854 kom Perry igen med 10 skibe og 1600 mand. Efter indledende modstand fik han lov til at gå i land nær Yokohama i Kanagawa. Navnet er i Vesten kendt fra Hokusais træsnitsskildring af "Kanagawa-bølgen". En sort-hvid variant af den ses som indrammet

bogopslag på væggen mod højre, når man går op ad trappen. I Kanagawa blev underskrevet en traktat, som tillod amerikanerne at handle via Hakodate og Shimoda. Dengang havde japanerne ikke dagblade/aviser. Man havde ikke fundet en tilfredsstillende løsning på løse typer, så hver side, der blev trykt, skulle skæres ud af en træplade. Først i 1861 kom der aviser trykt på vestlig vis. Imidlertid udgav man ved særlige lejligheder en slags flyveblade (kawaraban). Kawaraban'en til venstre skildrer hans sorte skibes ankomst til Yokohama. Til højre ses indrammet hver for sig et "portræt" af Perry, et dokument fra 1832 med hans signatur og meddelelsen om hans ankomst i 1854.

Midterste hylde til venstre i montre 1a.

"Udførlige og troeværdige efterretninger om de fra Rusland af langs kysterne af lishavet til søes gjorte opdagelser tilligemed de i russiske tjeneste værende danske søe-officerer, commandeur-captain Vitus Bering og capitain Morten Spangbergs søe-rejser". 1784

Morten Hallager (1740-1803) var oprindeligt bogtrykker. I 1784 solgte han trykkeriet og oprettede en privatskole. Han fortsatte med at udgive et utal af bøger mest om populærvidenskab, historie og pædagogik. Dette værks relation til Japan skyldes hans omtale af Morten/Martin Spang(s)berg (1696-1761). Meget lidt var kendt om Spangsborg i Danmark, indtil Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg i samarbejde med russiske arkiver udgav en bog om ham. Han var i russisk tjeneste som Vitus Bering, hvis næstkommanderende han engang var. I 1738 og 1739 ledede Spangsborg selv to ekspeditioner fra Kamchatka til Japan. Det væsentligste udbytte af ekspeditionerne var kortlægningen af Kurilerne, og i opslaget vises kortet over Kurilerne og Japan med nogle korrektioner efter James Cooks opdagelser. Spangsborg havde også fået i opdrag at indsamle oplysninger om Japan. Det blev imidlertid yderst sparsomt, da landet var lukket, og det var forbundet med livsfare at gå i land. Spangsborg blev ombord, og selv om nogle japanske fiskere kom ombord, gav det ikke meget udbytte. De første officielle danske kontakter fandt først sted efter Japans delvise åbning og resulterede i en traktat i 1867.

Midterste hylde til højre i montre 1a.

Carl Peter Thunberg (1743-1828) var svensk botaniker, den berømteste elev af Carl von Linné – grundlæggeren af den moderne systematisering af plante og dyreliv. Thunberg foretog mange rejser og udgav utallige artikler og bøger af hovedsagelig botanisk interesse. I 1772 blev han også læge, og i denne funktion opholdt han sig 15 måneder i Deshima i 1775-1776. Trods det korte ophold kunne han i 1784 udgive "Flora Japonica". Hans længere rejsebeskrivelse fra Japan kom på svensk 1788-1793. Den første franske version udkom 1794, men var svært forkortet. Her er udstillet den endelige firbinds version fra 1796, "Voyages au Japon", hvor opslaget viser titelbladet med Thunbergs portræt. Thunbergs bøger om Japan betragtes som de væsentligste kilder til viden om landet mellem Kaempfer og Siebold i det næste århundrede.

Midterste hylde i montre 1b.

M. Isaac Titsingh (1744/45-1812) var "Opperhoofd" (svarende til chef) for Deshima i årene 1779-1784. Han havde kontakt til et usædvanligt stort netværk af daimyōer (lensherrer) og japanske intellektuelle. Over en periode på 200 år siges han at have været den eneste filosof med ansættelse i Det Hollandske Østasiatiske Kompagni (VOC). Han talte syv sprog og skabte en stor samling japonica, som efter hans død blev spredt for alle vinde.

Han var i landet på en tid, hvor japanerne var interesserede i at lære om europæernes videnskabelige kunnen. Man begyndte at studere "rangaku", vestlig videnskab.

Shiba Kōkan (1747-1818), der er repræsenteret med en rejseguidebog i montre 9, var en af de første japanske kunstnere, der forsøgte sig med vestligt perspektiv og skygger. Han siges af have lært det fra studier af "Groot Schilderboek", som Gérard de Lairesse (1641-1711) udgav i 1707. Bogen påstod han at have fået af Titsingh. Det menes at være en erindringsforskydning, da de to ikke var i Nagasaki på samme tid.

Det viste berømte værk "Memoires et anecdotes sur la dynastie regnante des djogouns" udkom først posthumt i 1820. Tegningerne var lavet af japanere, men stukket og håndkoloreret i Europa. Bogen rummer flere sammenfoldende illustrationer. Det her udfoldede kort viser en slags fugleperspektiv af Deshima øen.

Nederste hylde i montre 1a og 1b.

Tidlig dansk og fransk litteratur om japanske kunstnere

Det første danske værk om Japans kunst udkom i 1885. Bogen er skrevet af maleren, kunsthistorikeren og museumsdirektøren Karl Madsen. Den er her slået op på titelbladet. Han stillede sin samling af japanske sager til rådighed for en kreds af kunstnere – bl.a. for Susette Holten (Joakim og Niels Skovgaards søster), der i samlingen på Vejen Kunstmuseum er repræsenteret med sit "Fad med Japaner og Gaas" fra 1889. Det ses lige bag Karl Madsens bog. Han skrev i en artikel: "Til et lille Fad har Frk. Skovgaard haft den morsomme Idé at gjøre en japanske Dukke levende." Når han vidste, at der var tale om en dukke, har det højst sandsynligt været fordi den var fra hans egen samling.

Til venstre ligger tidsskriftet "Artistic Japan", der var redigeret af S. Bing (manden bag Maison de l'Art Nouveau, der lagde navn til stilen i tiden omkring 1900, som er Vejen Kunstmuseums speciale) og udkom samtidigt på engelsk, tysk og fransk i årene 1888-1891. De 36 numre er til sammen et af de grundlæggende værker for europæisk forståelse af japansk kunst og kunsthåndværk. Opslaget viser bagsiden af det ene blad med reklame fra Liberty (der stadig eksisterer) og forsiden af et andet med gengivelse af et udsnit af Hokusais berømteste enkeltbladstryk af det hellige bjerg Fujisan.

På hylden til højre ligger Edmond de Goncourts to bøger om henholdsvis Utamaro fra 1891 og om Hokusai fra 1896. De fik en enorm betydning i fransk impressionistisk malerkunst og dermed indirekte i meget af Europa. På opslaget fra bogen om Hokusai ses gengivet et portræt malet af hans datter.

Øverste hylde i montre 1b.

Efter åbningen af Japan begyndte japanerne at skrive store bøger om udlandet. Talrige bind udkom. Dette er "Yochi shiryaku" – "Beretninger om verden" fra omkring 1870. Den handler om en del af Europa – Tyskland, Preussen, Østrig, Danmark, Sverige og Norge. Dette bind indeholder det nok første japanske billede af noget i Danmark. Uden ambitioner om at skabe et egentlig kunstværk skildres her Københavns gamle børsbygning oprindeligt opført på Christian IVs tid.

Montre 2 – Japansk boghistorie

Nederste hylde til højre

I Kina er det ældste bevarede tryk "Diamant Sutraen", der dateres til år 868. De ældste japanske tryk er udgaver af "Hyakumantō Darani". Der findes fire versioner af Darani-teksten. Darani er en magisk tekst, som bruges i den buddhistiske liturgi.

Der er fortsat diskussion om, hvorvidt de er trykt med træ- eller kobberplader. De blev trykt i årene 764 til 770 – næsten 700 år før tyskeren Johann Gutenberg (1400-1468) i Europa gjorde det muligt at fremstille bøger i oplag med løse typer.

Efter at kejserinde Shōtoku i 764 havde vundet kampen mod sin fætter Nakamaro og var kommet tilbage på tronen, bestilte hun – under stærk indflydelse af munken Dōkyo, som man vel kan betegne som den tids Rasputin – efter sigende omkring en million pagoder med Darani-bønner. De blev tryk til distribution rundt i landet. De menes at have været en form for aflad eller taksigelse for at være kommet tilbage til magten. Omkostningerne ved produktionen var en hård belastning for statsfinanserne.

Darani-bønnerne, hvor teksten er trykt på små strimler som oftest i formatet 6 x 45 cm, blev rullet og pakket i små pagoder som den, der ses i montren her – det øverste låg løftes af, og der er dér et hulrum til rullen.

Denne pagode er tom. Den er lavet til den 23-linjede Sōrin-version af Darani'en. Pagoden stammer fra Hōryūji-templet nær Nara, som dengang var landets hovedstad. Dette tempel har fortsat den største samling af Hyakumantō Darani. En del blev solgt fra i 1880'erne, da pagoderne fik beskyttelsesæsker som den, der ses her.

Nederste hylde til venstre

Denne sættekasse rummer løse trætyper med kinesiske skriftegn, som japanerne bruger og kalder kanji. Når japanerne trykte i tiden før landets åbning, anvendtes sædvanligvis hele træplader som oftest af kirsebærtræ – i fagsproget omtales trykpladerne som stokke.

I Kina og Korea brugte man løse typer længe før Gutenberg. Der kendes eksempler på typer lavet i porcelæn. I Japan begyndte man først ved slutningen af 1500-tallet at trykke med løse typer. Inspirationen kom både fra Korea og med de portugisiske jesuitter. I begyndelsen af 1600-tallet blev denne fornyelse støttet af de tidligste Tokugawa-shoguner. Fornyelsen vandt dog ikke rigtig indpas. Trætyper – og især de mest anvendte typer – blev hurtigt slidte. Det gav et ujævnt tryk, og de løse typer gik ud af brug omkring 1650. De kom først tilbage efter Japans delvise åbning i 1854.

Nederste hylde midtfor

Denne buddhistiske bog er trykt omkring 1650 med bevægelige typer. Den er fremstillet på Kōyasan, det helligste sted for Shingon buddhismen. Shingon buddhismen blev indført fra Kina i begyndelsen af 800-tallet af munken Kūkai, som grundlagde Kōyasan. I Japan er det den form for buddhisme, der kommer nærmest hinduismen og den tibetanske buddhisme. Det er en meget hemmelighedsfuld sekt. Deres ritualer og skrifter måtte ikke komme uden for deres egen kreds. Shingon buddhismen er den vigtigste af de såkaldte esoteriske sekter. Shingon er egentlig en oversættelse af sanskrit-ordet mantra. Mantra

har en meget stor betydning i deres ritualer. Kōyasan var så helligt, at kvinder ikke måtte komme der. Der var en kvindelig bedehal uden for bygrænsen.

Ophængt på bagvæggen over øverste hylde

Denne meget slidte plade viser, hvordan man trykte med en hel træplade – kaldet stok. I træpladen er snittet et billede, der forestiller en dame med en kat. Det er den anden plade, der blev fremstillet efter, at originalen var slidt op. Den har hørt til Utagawa Toyokuni I's serie "Atari kyōgen". Toyokuni levede fra 1769 til 1825. Han var en af de største kunstnere omkring 1800. Der var senere andre kunstnere, der bar navnet Toyokuni, men ham, der leverede forlæg til denne stok, var den mest berømte.

Øverste hylde til højre og forrest

Denne trækasse med låg er underinddelt med vandrette hylder, hvor bøgerne ligger – modsat vores bøger, der stilles lodret på hylderne. Kassen er specialfremstillet til den historiske roman af Takizawa Bakin "Nansō Satomi hakkenden" – "Krøniken om Satomi og de otte hunde". Den var en af tidens største bestsellere og udkom som føljeton i 106 hæfter i årene 1814-1842. Efter færdigudgivelsen blev den udsendt i 37 bind i denne udgave med trææske.

Romanen handler om de otte hundekrigere i Satomi klanen fra Nansō. De blev født af en prinsesse, der måtte gifte sig med en hund, da hun var lovet væk som brud i belønning til den, der kunne dræbe hendes faders fjende. Historien har været til stor inspiration for den historiske fantasy-genre inden for film, manga, anime, videospil mm.

De 37 bind er illustreret af Yanagawa Shigenobu (1787-1832) og Keisai Eisen (1790-1848). Det ene opslag er fra kapitel 73, hvor Inuta Kobungo Yasunori kæmper med en vild tyr. I kompositionen er billedet interessant ved, at illustratoren lader tyren og nogle af tilskuerne bryde den ellers helt faste rektangulære ramme, der definerer illustrationens plads på siden. Bemærk, hvordan siderne i de japanske bøger er disponeret modsat den europæiske tradition. I Japan er der meget mere luft for oven end for neden.

Det andet opslag er fra kapitel 124. Her illustreres episoden "Den store slange og den hellige skat". Satomi Suemoto får af kæmpeslangen sværdet "Sarubiki" som tak for, at han reddede Chiyoboshichi.

Øverste hylde lige til højre for trææsken

Yanagawa Shigenobu (1787-1832), der var med til at illustrere bogværket i trææsken, var en af den berømte japanske kunstner Katsushika Hokusais mest talentfulde elever og en af hans mange svigersønner. Han var en konstant kilde til svigerfaderens irritation.

Oprindeligt studerede Shigenobu Utagawa-stil og ville senere ikke indordne sig under Hokusais krav. Han illustrerede især romaner, som den store her, men også en del kyōka digte. Her vises et opslag fra "Yanagawa gajō" – "Album med malerier af Yanagawa", der er fra omkring 1840. Albummet er en slags manga-lærebog – altså til inspiration for andre med kunstneriske ambitioner.

Montre 3 – Illustrerede bøger fra midten af 1600-tallet

I Vesten tror mange, at japansk kunst er meget stereotyp. Virkeligheden er dog anderledes nuanceret – som denne udstilling er med til at vise. Japanske kunstnere tilhørte forskellige maleskoler med strenge regler. Man måtte ikke afvige fra skolens stil. Det fik med tiden mange skolars kunst til at stivne og blive en stereotyp efterligning af de tidlige mestre. Sådan gik det især med Tosa- og Kanō skolerne. Fra 1700-tallet kom der dog talrige andre skoler. Særligt i 1800-tallet kom der udbrydere, der ikke klart lader sig klassificere efter de etablerede regler. Det bedste eksempel er Katsushika Hokusai, der hverken holdt sig til den ene eller den anden skole.

Nogle af de mest kendte skoler var:

TOSA, som menes at stamme tilbage fra 1000-tallet, var særligt favoriseret af kejserhoffet og dominerede bogillustrationerne i 1600-tallet.

KANŌ var shogunernes og samuraiernes yndlings-skole. Den er mere voldsom i stilen. Formelt blev den grundlagt i 1400-tallet.

UKIYO-E skolen er nok den mest omfangsrige og i Vesten bedst kendt. Grundlæggeren angives oftest at være Hishikawa Moronobu (1618-1694).

KITAGAWA skolen var kredsen omkring Kitagawa Utamaro (1753-1806).

UTAGAWA skolen omfattede bl.a. Utagawa Toyokuni I (1769-1825).

HOKUSAI skolen var kredsen omkring Katsushika Hokusai (1760-1849).

RINPA skolen var kredsen omkring Ogata Kōrin (1658-1716).

NANGA skolen var mere intellektuel og ikke så strengt disciplineret. Den var ret kinesisk inspireret. Den bedst kendte repræsentant for Nanga skolen er Kameda Bōsai (1752-1826).

SHIJŌ skolen havde ikke en enkelt person som forbillede. I Vesten er Mori Sosen nok den bedst kendte eksponent.

MARUYAMA skolen, grundlagt af Maruyama Ōkyo (1733-1795), hørte også til de intellektuelle skoler og behandles i bøger ofte sammen med Nanga og Shijō. De var ikke så traditionsbundne og derfor på mange måder et frisk pust. Da de ikke er så stive, har vi i Vesten værdsat dem ret højt.

Alle disse skoler er repræsenteret i udstillingen. Der har været mange andre større og mindre grupper.

Øverste hylde til venstre, bagest

"Genji monogatari" – "Fortællingen om Genji" er en af verdens berømteste kvinderomaner. Den er skrevet for omkring 1000 år siden af Murasaki Shikibu. Den første illustrerede udgave udkom i årene 1650-1654. Romaner blev der langt op i tiden set ned på. De var damelitteratur ofte skrevet af damer for damer og med den simplificerede hiragana skrift og ikke den fine komplicerede kinesiske kanji skrift. Rigtige mænd læste bøger om historie eller poesi.

Murasaki Shikibu var en adelsdame ved hoffet i Kyoto – dengang kaldet Heian. Mange mener, at historien er baseret på hendes eget liv, at hun er den kvindelige hovedperson, og at hendes mand var prins Genji.

"Fortællingen om Genji" er svær at læse. Der optræder omkring 400 personer, som ikke er navngivet – det måtte man ikke. Der blev snart udgivet forkortede udgaver og vejledninger

til, hvordan den skulle læses. Dette er bind tretten af den først komplette illustrerede 60-binds udgave – 54 bind tekst og seks bind forklaring. På dansk er den aldrig udkommet i en komplet oversættelse. Den første komplette engelske udgave kom først i 1976. Opslaget viser kapitel 13: Genji rider op til et hus i Suma, hvor den unge dame Akashi bor med sin far, der er præst og af lavere rang. Dette er indledningen til Genjis affære med Akashi.

Øverste hylde til højre

Hishikawa Moronobu (1618-1694) er den første navngivne japanske bogillustrator. Modsat Kina, hvor bogillustratorer ikke var regnet for noget, illustrerede de fleste store japanske kunstnere bøger – måske til en vis grad for at overleve økonomisk.

Moronobu betragtes som grundlæggeren af ukiyo-e malestilen (den flydende verden), men han stod naturligvis på skuldrene af unavngivne forgængere. Her ses "Hyakunin isshu zōsanhō" – "Hundrede digte af hundrede digtere" fra 1678. *Sider af bogen vises på skærmen nederst i montren.*

Bogen her er ikke Moronobus bedste kunstnerisk set, men her illustreres en af de vigtigste publikationer i japansk poesi. Det drejer sig om en antologi af waka digte – femlinjede digte med 31 stavelser. De blev samlet i 1200-tallet af Fujiwara no Sadaie, bedre kendt som Fujiwara no Teika (1162-1241). Blandt hundrede digtere udvalgte han det bedste digt af hver. Over tid er antologien illustreret af de fleste store japanske kunstnere. Denne er den tidligste udgave udført af en navngiven kunstner. Billederne er fiktive portrætter af forfatterne. Opslaget er fra bind to. Digt nummer 97 er af Fujiwara selv. Den engelske oversættelse lyder:

*For the man, who does not come
I wait at the bay of Matsuo
In the evening calm
Where they boil seaweed for salt
I too burn with longing*

Nederste hylde

Ogata Kōrin (1658-1716) var oplært i traditionelt japansk maleri i Kanōskolen. Han var en af de få, der brød ud af traditionerne. Han betragtes som en foregangsmand for den senere Rinpa skole. Han berømmes for illustrationer, der kan synes at foregribe art nouveau'en med næsten 200 år – eksempelvis opslaget med viftedekorationer og det vindblæste fyrretræ. Selv udgav han ingen bøger, men næsten 100 år efter sin død blev Kōrin genopdaget. Det skyldes Sakai Hōitsu (1761-1828), der udgav udvalgte eksempler på hans kunst i disse fire træsnitbøger "Kōrin hyakuzu" – "Hundrede billeder af Kōrin", der udkom i 1815 og 1826. De var af afgørende betydning for 1800-tallets udvikling af Rinpa skolen.

Opslaget bagest til højre viser torden- og stormguden Raijin omgivet af sine tordentrommer. I opslaget forrest til højre ses på den ene side en tiger og et barn med hund, og på den anden side det yndede motiv af dragen i skyerne (unryū) samt Fukurokuju, en af de syv lykkeguder, som er kendetegnet ved sin enormt høje isse.

Øverste hylde til venstre, forrest

Kimonoen er den klassiske japanske påklædning for både mænd og kvinder. Den er videreudviklet fra den kinesiske hanfu fra Han dynastiet. Den umiddelbare forløber er Muromachi-periodens fusode (1392-1573). I Edo perioden blev ærmerne længere og obi bæltet bredere. Luksuriøse kimonoer blev populære og så kostbare, at der i 1683, 1689 og 1723 blev nedlagt forbud mod dem. Men det var umuligt at implementere forbuddet – som med så mange andre luksushæmmende lovgivninger verden over.

Det fornemme skinnende habutae-silkestof måtte kun anvendes af samurai standen. Stoffets maling var ofte gjort med stencil – katagami'er som dem, der er udstillet nederst i et udvalg af monterne i udstillingen. Mange uhyre komplicerede teknikker er blevet anvendt. De kan være vanvittigt kostbare. Med tilbehør kan en kimono løbe op i mere end 130.000 kr.

Bogen "Imayō Kōrin shin hinagata" – "Moderne Kōrin-nye Natorigawa kimono design" er fra 1743 og viser luksus stofdesign til kimonoer. Natorigawa-stilen var inspireret af Natorigawa-flodens natur og af et kyōgen teaterstykke af samme navn. Stilen præges af årstidernes skiften med bølge og blomstermotiver. Kyōgen skuespil er de små humoristiske stykker, der spilles mellem de dagslange opførelser af fem noh-skuespil.

Montre 4 – Illustrerede bøger fra 1700-tallet

Øverste hylde

Tachibana Morikuni (1679-1748) var den mest aktive bogillustrator i begyndelsen af 1700-tallet. Han virkede i Osaka og kendes også under navnet Tachibana Yūzei. I modsætning til mange af de samtidige kunstnere var han primært bogillustrator og malede så vidt vides ikke. Han var hovedeksponent for Kanō skolen. Hans lærer Tanzan havde været elev af Tan'yū Kanō, som var den berømteste Kanō maler i 1600-tallet. I modsætning til ukiyo-e malerne var de ikke hedonister, men mere moralsk-konfucianistisk orienterede. Deres malestil var mere konservativ og behersket. Han er mindst akademisk i dyre og fuglebilleder. Hans bøger er ofte didaktiske snarere end æstetiske. Han illustrerede bl.a. leksika, historiebøger og guidebøger.

I 1729 udkom "Ehon tsūhōshi" i ti bind. Titlen kan oversættes med "nyttige informationer" eller "omsættelige skatte". Opslaget bagest til venstre viser kinesiske motiver: med nogle børn står en hellig mand med en sky i hånden og lyn omkring den. Museumsleder Teresa Nielsen har valgt motivet, da det på en uventet og helt utilsigtet måde knytter an til Niels Hansen Jacobsens skulptur "Skyen", der står ved museets østfacade ud mod Øster Allé. Skulpturen fra 1910'erne er et sted mellem sen art nouveau. Skulpturen kan snarest beskrives som det nærmeste billedhuggeren nåede art deco. I hånden holder hun en let forgyldt sky og på hovedet bærer hun et forgyldt månesegl. Mon hans inspiration har været Japan? Skyformationerne hun sidder på minder om skyer i et japansk træsnit. På de øvrige opslag ses bl.a. fugle- og træmotiver.

Nederste hylde til venstre

Bogen "Ehon nezashi takara" – "Vigtigheden af direkte læring – en illustreret bog" fra 1745 er slået op på Tachibana Morikunis skildring af den taoistiske "udødelige" Qin Gao. Ridende på en rød kæmpekarpe dukkede han op af en magisk sø for at mødes med en af

sine disciple. Legenden stammer fra Zhou dynastiet i Kina (1046-256 f. Kr.). I Japan har karpene mange symbolske betydninger.

Nederste hylde til højre

I første halvdel af 1700-tallet udgav Ōoka Shunboku "Wakan meigaen" – "Have af berømte japanske og kinesiske værker". Bogen er en samling billeder af de største af Kanō skolens kunstnere.

Opslaget viser billeder malet af Kanō Chikanobu (1660–1728). Til venstre ses den lykkebringende gud Daikokuten, som bringer velstand for handel og erhverv. Han er også landbrugets, hjemmets og køkkenets beskytter. Han vises ofte med et bredt smil, en flad sort hat, en træhammer i hånden og siddende på to risballer. I en variation sidder han her på den ene og holder den anden bag sig. Til højre ses den lykkebringende gud Hotei, som bringer velstand og godt helbred. Han er kendetegnet ved en skaldet isse, et smilende ansigt og en tyk mave. Da han også er børnenes beskytter vises han, som her, ofte sammen med børn.

Montre 5 – Nishikawa Sukenobu (1671-1750)

Nishikawa Sukenobu er svær at sætte i bås. Han studerede både Kanō- og Tosa skolen og var også inspireret af Hanabusa Itchō. Siden Hishikawa Moronobus tid var Edo/Tokyo dominerende i ukiyo-e stilen. I Kamigata området dvs. Kyoto-Osaka-regionen, hvor Sukenobu virkede, reformeredes stilen i begyndelsen af 1700-tallet. Med ham som hoveddrivkraft blev den mildere og blidere end i Edo. Han var nok den mest berømte i generationen før Suzuki Harunobu (1725?-1770).

Nishikawa Sukenobu modnedes sent og brød først rigtig igennem i 1723, selvom han da allerede havde lavet gode shunga- og designbøger. Han var mest berømt for at tegne kvinder, som han – modsat tidsånden – forsøgte at individualisere. Han var også berømt for gengivelsen af tekstiler, hvilket Harunobu senere blev kendt for. I modsætning til mange andre ukiyo-e-mestre er næsten alle hans bedste værker i bogform frem for at være udført som enkeltbladstryk. Sukenobu illustrerede over 100 bøger.

Øverste hylde, tre bageste opslag + et til venstre

Fembindsværket "Ehon Yamato hiji" – "Et studie i japanske motiver" fra 1742 regnes for at være Sukenobus mest omfangsrige og bedste værk. Han var tre år om at lave bogen, der er fyldt med digtere, historiske malere, berømte kvinder og historiske personer. Mellem billederne er der forklarende tekster. I opslaget midt for tvinger den stærke mand Masaki Daizen fra Inaba provinsen floden mod strømmen.

Nederste hylde forrest til venstre

I 1744 udkom Sukenobus "Ehon nezamegusa" – "Zebragræs", hvor illustrationerne er ledsaget af digte. Opslaget viser kvinder og børn, der fejrer Tanabata-festivalen den 7. juli (7/7). Enhver skriver sine ønsker på strimler af farvet papir, som hænges på bambusgrene.

Tanabata-festivalen kaldes også stjernefestivalen eller væverskefestivalen. Den bygger på en gammel fortælling om to elskende – Orihime (væverprinsessen) og Hikoboshi (den mandlige stjerne) – der bliver adskilt af Mælkevejen. Kun én dag om året må de mødes på den syvende dag i den syvende måned i månekalenderen. På stjernehimlen er de repræsenteret af Vega og Altair, der den dag krydser den himmelske flod, Mælkevejen. På den dag var der oprindeligt tradition for, at pigerne sendte ønsker om at blive dygtige til at sy og lave håndarbejde mens drengene ønskede sig en god skrift. De øvede sig på små håndskrevne papirstrimler – en tradition, der er blevet en central del af fejringen.

Øverste hylde, farvelagt opslag til højre

"Ehon himetsubaki" – "Kameliaprinssessen" fra 1745 er et eksempel på håndkolorerede bøger fra generationen før farvetryk kom frem med Suzuki Harunobu (1725?-1770). Bogen rummer illustrerede digte. Sammen med to kvinder ses her en digter fra hoffet i Heian-tiden.

Nederste hylde bagest til højre

"Ehon Miyako-zōshi" – "En fortælling om Miyako (Kyoto)" fra 1746 handler om, hvordan folk, og især kvinder, levede i Kyoto. Der er korte tekster og digte til illustrationerne. Bogen er slået op på et par sider, hvor man ser et selskab, der i det fri er ved at tilberede et måltid med svampe.

Nederste hylde forrest til højre

"Ehon mitsuwagusa" – "Mitsuwa (højtopsat damefrisur) essays" blev i 1758 posthumt udgivet af Nishikawa Suketada (1706-1758). Her skildres det japanske hverdagsliv ledsaget af et kinesisk konfuciansk ordsprog. Opslaget viser en hollænder, der underviser i planeternes gang omkring solen ved hjælp af en himmelglobus. Vesterlandsk videnskab blev kaldt rangaku, i direkte oversættelse: hollandsk lære – altså viden, som japanerne fik fra Deshima, hollændernes ø ved Nagasaki.

Nederste hylde bagest til venstre

"Ehon Makuzugahara" – "Makuzugahara" fra 1759 udkom også posthumt. I denne Ehon-bog (en billedbog) ledsages billederne af muntre kyōka digte. Størsteparten af illustrationerne bekræfter, at Sukenobu primært var optaget af at skildre kvinder og børn. Her ses de i munter leg. Sneglen, der er i centrum på højresiden, symboliserer sommer.

Montre 6 – Bøger fra 1700-tallet

Nederste hylde forrest til højre

Terai Shigefusa (aktiv 1749-1772) var formentlig elev af Nishikawa Sukenobu (1671-1750) og arbejdede primært i ukiyo-e stilen. "Ehon wakamidori" – "Friske grønne skud" fra 1757 er ikke banebrydende, men en af tidens typiske ehon/billedbøger. Opslaget viser en restaurant, der serverer fugu-suppe, en suppe med kuglefisk. Det er en vinterspise – selvom der i en vasen i baggrunden ses en fyrretræsgren, der ellers plejer at signalere forår.

Nederste hylde til venstre

I 1754 udkom "Ehon hyakuba no zu" – "Hundrede heste" med illustrationer af Eishisai Tadachika. De hundrede heste var et populært emne i Japan. Hundrede skal ikke tages helt bogstaveligt. Tallet skal snarere læses som: rigtig mange. Traditionen for at skildre de hundrede heste kom fra Kina i begyndelsen af 1600-tallet. Den kinesiske inspiration afspejler sig også i denne bogs malestil.

Nederste hylde bagest til højre

"Tōba ga chikufu" – "Album med bambus af Su Shi" er dateret 1760. De kinesiske digte og illustrationer er af Su Shi fra Kina (1037-1101). De er i Japan kendt som Tōba. Su Shi var statsmand i Sung dynastiet. Dertil dyrkede han maleri, skrev og kalligraferede. Han var vidende om medicin og gastronomi.

Dette sjældne bogværk handler om bambus, af hvilken Japan har 400-500 arter. Utallige husholdningsprodukter er lavet af bambus. Som næsten alt i Japan har bambus også en symbolsk betydning. Pga. sin hulhed symboliserer bambus tomhed både i taoismen og i knap så høj grad buddhismen. I Østasien har tomhed snarere en positiv end en negativ betydning. Bambus er også relateret til kultiverede personer (mænd). Bambus, fyr og blomme kaldes "De tre vinter venner". Bambus, blomme, orkide og krysantemum kaldes "De fire gentlemen". Bambus optræder ofte i japansk mytologi, hvor eksempelvis Fugl Fønix bor i paulonia træet og spiser kun bambus. Bambus bæres af noh skuespillere for at symbolisere vanvittige kvinder.

Øverste hylde

I 1767 udgav Yoshimura Shūzan (?-1776) "Wakan meihitsu gahō" – "Billedskat af berømte malere fra Japan og Kina". Der blev udgivet mange træsnitbøger med gengivelser af de største kunstneres værker. Som vor tids coffee-table-books kunne de være til glæde for almindelige mennesker, men de fleste billedbøger var nok beregnet på kunststuderende. Som på de vestlige kunstakademier bestod en del af den japanske kunstneruddannelse i at lære teknikken ved at kopiere gamle mestre. I alt kendes ca. 1500 forskellige kunstnerhåndbøger.

Dette seksbindsværk med omkring 240 billeder er en af de berømteste fra 1700-tallet. Det feterede værk blev nyskåret i 1835 i en udgivelse af Ekisai Kanjin. Den senere udgave synes dog lidt grovere.

Montre 7 – Suzuki Harunobu (1724/1725-1770)

Med Nishikawa Sukenobu (1671-1750) og Isikawa Toyonobu (1711-1785) var Suzuki Harunobu elev af Nishimura Shigenaga (ca. 1697-1756). I eftertiden mindes Harunobu særligt for sin centrale rolle i det banebrydende arbejde med de komplicerede farvetryk. Han lavede enkeltbladstryk med op til ti farvestokke. Fra 1765-1770 lavede han omkring 500 enkeltbladstryk og dominerede ukiyo-e skolen i Edo/Tokyo. På grund af sin imponerende teknik i gengivelsen af tekstile mønstre blev Harunobu kendt som

Brokademaleren. Han regnes som en af de største ukiyo-e malere. Det var primært i arbejdet med enkeltbladstryk, at han gjorde brug af farverne. Hans illustrerede bøger er mestendels sort-hvide som de her udstillede bind.

Øverste hylde

"Ehon chiyo no matsu" – "Fyrretræer gennem tusind generationer" udkom i 1767. Illustrationerne ledsages af waka-digte. Forrest til venstre ses tre læsende kvinder. Hende til venstre er ved at lægge et bind af bogen tilbage i en bogkasse som den, der ses i montre 2 her i udstillingen. Forrest til højre bliver en dreng væltet, mens man i baggrunden ser en reol med de figurer, som blev stillet frem på Pigernes Dag (3./3.) – et album med disse figurer vises i montre 31. I det bageste opslag har et par elegante kvinder travlt med at få vasketøjet ind, da det er begyndt at regne.

Nederste hylde til højre

"Ehon yachiyo-gusa" – "Planter gennem ottetusinde generationer" udkom i 1768. Bogens illustrationer skildrer gamle digte med reference til Sumida floden. I det forreste opslag ses en kvinde ved et bord, hvor der ligger både en typisk japansk bog og tuschskriveudstyr.

Nederste hylde til venstre

"Ehon zoku Edo miyage" – "Gaver fra Edo – en fortsættelse" udkom i 1768. Bogprojektet blev indledt i 1753 af Nishimura Shigenaga (ca. 1697-1756) men gennemført af Harunobu. I sin helhed handler bogen om hverdagslivet i Edo/Tokyo. Billederne er ledsaget af korte beskrivelser og digte om lokaliteterne. Sammen med Hiroshiges "Ehon Edo miyage", der er udstillet i montre 24, findes her nogle af de mest berømte illustrationer af det gamle Edo. Opslaget viser den berømte Shinbashi-bro over Shiodomegawa-floden. Fuji-bjerget tårner sig op i baggrunden hen over tekstfeltet, der strækker sig på tværs af opslaget i sky lignende form. Daimyøernes (lensherrernes) store residenser var koncentreret i denne del af byen. I menneskemylderet ses en samurai til hest.

Montre 8 – Bøger fra slutningen af 1700-tallet

Nederste hylde bagest til højre

Hanabusa Itchō (1652-1724) var en af de berømte malere fra Kanō skolen, men forlod denne stil, og dannede sin egen Hanabusa skole. Det vides, at han også var en dygtig haiku digter og kalligraf. Han lavede ikke selv bogillustrationer. Efter hans død udgav Suzuki Rinshō (1732-1803) i 1770 "Itchō gafu" – "Album med malerier af Hanabusa Itchō". I denne bog samlede han 57 træsnitsgengivelser af Itchōs mest berømte malerier. På højre side af opslaget er der bål under en støbejernskedel (tetsubin), der hænger fra en gren i et gammelt træ. På venstresiden vokser en snerle, Asagao (morgen ansigt, eller konge for en dag), op mod en fyrretræsgren. Det er midsommertid.

For neden til venstre

Der vides meget lidt om Tachibana Minkō, der var var virksom i 1750'erne og frem til 1770'erne. "Saiga shokunin burui" – "Håndværkerfag i farver" fra 1771 er hans

mesterværk. Billederne ledsages af kortfattede historiske noter eller citater fra japanske eller kinesiske klassikere om håndværkerfaget. Selv om Minkō ikke var blandt tidens største ukiyo-e kunstnere (med nogen Kanō indflydelse) giver bogen de bedste illustrationer af Edo-tidens håndværkere. Den udstillede bog er en udgave, der i 1916 blev trykt med nye plader. Bogen er slået op så man kan se en pottemager i arbejde med uglaseret keramik (kawarake). *Billeder fra bogen kører på skærmen nederst i montren*

Øverste hylde til højre

Katsukawa Shunshō (1726-1793) var indledningsvis under stærk indflydelse af Harunobu. Han udviklede sig til at blive en af de største kunstnere i slutningen af 1700-tallet og er særlig berømt for sine ukiyo-e illustrationer i imponerende farvetryk. Han var en berømt lærer for blandt andre Katsushika Hokusai. Som underafdeling af ukiyo-e samler man ofte hans elever under betegnelsen Katsukawa skolen.

I 1774 udkom Shunshōs "Nishiki hyakunin isshu Azuma-ori" – "Brokade, Hundrede digte af hundrede digtere i Azuma vævning". Her skal brokade nok mest forstås som farvetryk. Den fornemme kalligrafi er udført af Sayama Chikayuki i Shoren-in stil. Denne og den følgende bog er begge illustrationer til de hundrede digte af hundrede digtere. Det er interessant at se hans udvikling fra 1774 til hans mesterværk fra 1789.

Øverste hylde til venstre

Shunshōs "Sayama-ryū: sanjū rokkasen" – "De 36 udødelige digtere i Sayama stil" fra 1789 er en af 1700-tallets smukkeste farvetrykte bøger. Opslaget viser den mest berømte kvindelige japanske digter Ono no Komachi (ca. 825-ca. 900). I det fiktive portræt er hun skildret med "melonformet" ansigt, der var skønhedsidealet i Heian-perioden (794-1185). Ud over for sin digtekunst var hun også berømt for sin skønhed. Den engelske oversættelse af digtet lyder:

*The rain has faded me
Transformed my feature flower,
Destroyed its colour,
With its incessant pouring,
When I roamed and dreamt in vain.*

En fortolkning af verset lyder, at hendes berømte skønhed faldede som en blomst efter voldsomt regnvejr, mens hun forgæves drømte om noget andet.

Nederste hylde forrest til højre

I 1795 udkom "Ehon matsu no shirabe". Titlen betyder fyrretræernes musik og er en koto sangbog. Koto er en slags harpe som den, der ligger på gulvet. Bogen illustrerer klassiske tekster og legender. Det er uvist, hvilken kunstner, der har lavet værket. Nogle mener, at det kan være Katsukawa Shunshō (1726-1792), mens andre hælder til Eishōsai Chōki (aktiv i årene 1786-1808).

Montre 9 – Bøger fra begyndelsen af 1800-tallet

Nederste hylde til venstre og øverste hylde til venstre

Maruyama Ōkyo (1733-1795) begyndte lidt sent at studere malekunst hos Kanō kunstneren Ishida Yūtei. Han supplerede med studier af kinesisk kunst. Han var imod kopiering af tidligere maleres stil, hvad der ellers var almindeligt i Japan. Ōkyo mente, at man skulle observere virkeligheden, og ud fra den skabe sin egen stil. Han gik dog ikke ind for ren realisme. Det sete skulle fortolkes – hvor meget eller lidt kan være svært at definere. Han var til en vis grad påvirket fra Europa, men var dog overvejende japansk i sin stil. Han menes at have været den første i Japan til at tegne efter nøgen model, hvilket ellers betragtedes som pornografisk.

Der er en pygmalion-lignende fortælling om Ōkyo: En daimyō (lensherre) havde bestilt et "åndeportræt" af et bortgået familiemedlem. Da det blev færdigt, kom ånden til live og fløj bort.

Ōkyo udførte selv få, om nogen, bog illustrationer. Han var en dygtig lærer, og en af hans elever Yamaguchi Soken (1759-1818) stod senere for udgivelse af nogle bøger med hans illustrationer – heriblandt "Ōkyo gafu" – "Album med malerier af Ōkyo" fra 1837.

Originalerne menes at være malet omkring 1790. Bogen er et af mesterværkerne i denne stil. Opslaget viser Fukurokuju med den velkendte høje isse, en stav og en hellig bog med en magisk tekst. Leporelloen på øverste hylde er også med illustrationer af Maruyama Ōkyo. Den udkom i 1800-tallet.

Nederste hylde til højre

Yamaguchi Soken (1759-1818) var mere end udgiver af sin lærer Maruyama Ōkyos værker. Han var en af hans bedste elever. Sokens stil er enkel og ligger langt fra den ofte lidt overbroderede stil i populære bøger.

"Yamato jinbutsu gafu" – "Album med malerier der forestiller det japanske folk" udkom i seks bind i årene 1800-1804. I det forreste opslag ses den hanekamp, der fandt sted på tredjedagen i tredje måned ved kejserhoffet i Heian perioden (794-1185). Det var meget populært at afbilde årets begivenheder. Det andet opslag illustrerer fortællingen om Chinzei-Hachirō Tametomo, en kendt kriger fra Hōgen-opstanden i 1156. Han rejste igennem et øde sted og blev angrebet af dæmoner (oni). Tametomo forsøger at redde sig ved en tovtrækningskonkurrence (kubippiki). Det er en japansk styrkeprøve, hvor man trækker tov med løkken om halsen.

Billeder fra bogen vises på skærmen nederst i montren

Øverste hylde til højre

Shiba Kōkan (1747-1818) var måske ikke blandt de største kunstnere, men havde en enorm betydning som en af de første, der blev inspireret af vestlig kunst. Han var lidt af en polyhistor. Han oversatte og illustrerede Copernicus. Han siges også at være den første i Japan, der lavede kobberstik. Som anført under montre 1 angav Kōkan selv at have studeret "Groot Schilderboek", som Gérard de Lairesse (1641-1711) udgav i 1707. Fra 1803 er Kōkans bog "Ezu saiyutan" – "Rejsen mod vest i billeder", der ligger her i montren. Rejsen gik til fods fra Edo til Nagasaki i 1788 for at opleve livet og landskaberne. Bogen bærer ikke mærkbart præg af de europæiske studier. Ret traditionelle er de to opslag. På det forreste ses hvalfangst med harpuner i Misaki (nuværende Miura i Kanagawa præfektur) og på det bageste opslag er der en fin blanding af tekst og billeder, hvor både en vandringsmand og en kaktus har fundet indpas.

Montre 10 – Kitagawa Utamaro (1753-1806)

Med Katsushika Hokusai og Andō Hiroshige regnes Kitagawa Utamaro (1753-1806) i Vesten for en af de største ukiyo-e-mestre. Han var hovedmanden i Kitagawa skolen og elev af Toriyama Sekien. Rygterne påstår, at læreren var hans far. Toriyama var oprindeligt Kanō maler, men blev senere mere ukiyo-e maler. Fra 1782 til omkring 1793 var Utamaro "i stald" hos den unge udgiver Tsutaya Jūzaburō. Fra 1790'ernes begyndelse lavede han kun få bogillustration og helligede sig arbejdet med enkeltbladstrykte portrætter af smukke kvinder (bijin-ga) fra forlystelseskvarteret Yoshiwara i Edo/Tokyo. I 1804 faldt han i unåde, da han havde udført et kompromitterende billede af den berømte hærfører Hideyoshi og hans fem konkubiner. Han siges at være blevet straffet med 50 dage i husarrest. Episoden kom til at præge hans kunstneriske virke på en negativ måde og kort efter døde han. I løbet af 1800-tallet blev Utamaros værker nogle af hovedinspiratorerne i den japansk påvirkning af fransk og europæisk kunst.

Nederste hylde bageste to opslag

"Ehon Edo suzume" – "Spurvene fra Edo" udkom i 1786. Her illustreres humoristiske kyōka digte med mange dagligdags scener såsom sushi sælgeren, der ses her. Hans butik lå ved Tōrichō, nord-syd hovedvejen gennem Edo. I sidegaden ses hunde, der slås.

Kyōka betyder egentlig skøre digte. De har eksisteret siden 700-tallet, men blev først sent populære i Tokugawa shogunernes æra. Formen er waka, det vil sige fem linjer med 31 stavelser.

Nederste hylde forrest til højre

"Ehon kotoba no hana" – "Ordblomster" udkom i 1787. Den illustrerer også kyōka digte og betragtes som en fortsættelse af ovenstående. Bogen blev til, da moden var på sit højdepunkt, sommetider kaldet "kyōka dillen". Illustrationerne viser hovedsagelig landskaber og livet i Edo. Opslaget viser en hofdame og en hofmand i Heian perioden (794-1185) på bådture i et snelandskab. Scenen ledsages af kyōka digte, der parodierer udvekslingen mellem de elskende i kapitlet Ukifune (Den drivende båd) fra "Genji monogatari" – "Fortællingen om Genji", en af verdens berømteste kvinderomaner. Læs mere under omtalen af montre 3.

Øverste hylde

"Ehon mushi erami" – "Et udvalg af insekter", der udkom i 1788, er nok Utamaros mest berømte bogværk. Ifølge overleveringerne var bogen koncipieret af Yadoya no Meshimori. Han udskrev en konkurrence om at skrive kyōka digte om insekter og kærlighed. Tidens bedste digtere deltog. Imidlertid mener andre, at planen skyldtes den ovennævnte udgiver Tsutaya. Versene er angiveligt ret ligegyldige, mens illustrationerne er det centrale. Bogens værdi højnes af billedskærerens og trykkerens professionalisme. Enkelte opslag er smykket med mica (guldglimmer), som normalt kun anvendtes i de mest kostbare tryk. Opslaget viser en skolopender der sidder på en Aconitum chinense (en plante i familie

med stormhat) samt en katydid (en slags løvgræshoppe), der sidder på en plante af halvgræsarterne såsom star. Skolopenderens vers lyder i engelsk oversættelse:

*If I could have my wish
I would be close to you
Sleeping soundly by your side
So your saliva could melt me
Into a balm curing boils*
SHIKATSUBA NO MAGAO (1753-1829)

For en vesterlænding lyder det kryptisk. Meningen er, at skolopenderen vil slikkes af sin elskede. Katydidens spyt (faktisk et sekret fra forbenene) er giftigt. Skolopenderen vil slikkes, til den opløses til den traditionelle medicin, som ellers er lavet af knuste skolopendere. Denne kunne bruges mod bylder og andet ondt. Katydidens vers lyder.

*Night after long night
I neigh and neigh
Like a horse driving insect
As the halter of my heart
Stretches out towards you*
KARAGOROMO KISSHU (1742-1802)

Et "horse driving insect" er en bogstavelig oversættelse af det japanske ord for en katydid. Det skal også hentyde til det japanske udtryk "horse of emotion", som betyder utøjlet lidenskab. Katydiden sammenligner sig med en elskovssyg hest, der vrinsker hele natten og trækker i sit hjertes tøjler.

Nederste hylde forrest til venstre

"Ehon surugamai" – "Dansen fra Suruga" er en antologi af kyōka digte, der udkom i 1790. Illustrationerne viser berømte steder i Edo. Tanken var at samle 100 komiske digte. Projektet kan synes som en nyere tids parallel til Fujiwaras "Hyakunin isshu zōsanshō" – "Hundrede digte af hundrede digtere", der dog er i den mere seriøse waka stil fra 1200-tallet (bogen ses i montre 3). Teksten til opslaget fortæller, at scenen er et teater i Tokyo bydelen Nichomachi. Forfatteren er Shurakusai Takimaro (?-1790). Anledningen til den skildrede fest er åbningsforestillingen på en ny sæson sidst på året. Den fornemme mand har støttet kabuki-teateret og bliver opvartet efter en forestilling.

Montre 11 – Kitagawa Utamaro (1753-1806)

Øverste hylde forrest til højre

"Shunga" fra omkring 1790. Shunga betyder "forårsbilleder" og er en omskrivning af erotiske billeder. Kun få er bevaret da hverken shogunerne eller kejseren brød sig om disse lidt pornografiske bøger. I lange perioder var de forbudt, men det kunne ikke overholdes. Personerne er som oftest fuldt påklædte bortset fra de overdrevne kønsdele.

Nederste hylde til højre

"Tatsumi fugen" – "Hvad kvinderne fortæller i sydøst", dvs. i forlystelseskvarteret Furuishiba 1798. Dette er en ret ukendt Utamaro bog, der illustrerer en roman af Sanba Shikitei. Titelbladsillustrationen skildrer Fugen, japansk for Samantabhadra Bodhisattva, der viser sig som en skikkelse ridende på en hvid elefant. Elefanten, specielt den hvide, er meget hellig i buddhismen. Ifølge en legende drømte Buddhas mor om en elefant, mens hun var gravid. Den hvide elefant blev også symbol på udbredelsen af buddhismen samt på styrke og visdom.

Øverste hylde bagest til højre

"Shunga" – "Forårs/erotiskebilleder". 1804. I 1804 blev Utamaro som nævnt sendt i husarrest fordi han i et shunga-billede havde karikeret en shogun. Det billede er desværre ikke med i denne bog. Man kan næppe sige at shunga-billeder inspirerede vestlige kunstnere på samme måde som fx Hiroshiges landskabsbilleder.

Nederste hylde til venstre

"Seirō eshō nenjū gyōji" – "Årlige begivenheder i bordellerne i billeder". 1804. Dette er en bog, der illustrerer de årlige begivenheder i Japans største forlystelsesdistrikt Yoshiwara i Edo/Tokyo. Billedet er et selvportræt af Utamaro, der maler en kæmpe fasan (symbol på forår) i overværelsen af geishaer.

Øverste hylde til venstre

I dette elevmanuskript er der malet studier efter Utamaro-forlæg af "Abuna-e" – "Vovede billeder". Forlægget har været en af Utamaros shungaer "Negai no Itoguchi" fra 1799, men kun med detaljer uden det erotiske. Det er et fornemt værk, og det næstbedste man kan få, da egenhændige manuskripter af Utamaro er uopdrivelige.

Montre 12 - Kitao Shigemasa (1739-1820)

Kitao Shigemasa (1739-1820) var ukiyo-e kunstner, digter, maler og kalligraf. Han var elev af Nishimura Shigenaga (ca. 1697-1756). Shigemasa lavede enkelttryk og er særlig kendt for sin bijin-ga, skildringer af de smukke kvinder fra forlystelseskvarterne. Han satsede dog især på arbejdet med illustrerede bøger, hvoraf kendes omkring 250 værker. I 1770'erne skabte han sammen med Katsukawa Shunshō (1726-1792) nogle pragtfulde enkelttryk og illustrerede bøger. Teaterverdenen var central for hans produktion, men han illustrerede også en del romaner fx af Kyokutai Bakin og Santō Kyōden. Shigemasa grundlagde Kitao skolen.

Nederste hylde

Omkring 1790 begyndte udgivelsen af et kæmpemæssigt værk med kinesiske Tang digte. Det tog mere end 40 år, med mange illustratører undervejs. Her vises fjerde del eller sæt af "Tōshisen ehon" – "Illustrerede udvalgte Tang digte" fra 1792. Det hedder Shichigon zekku (kinesisk: qiyan jueju) og har kinesiske digte med fire linjer, hver med syv kinesiske tegn. Værket hører til i en større helhed "Shichigon zekku zokuhen" – "Ekstra bind med [flere] syv-ords kinesiske digte". Den samlede udgivelse af "Illustrerede udvalgte Tang digte" løb op i 35 bind, der udkom i Edo/Tokyo i årene 1791-1836.

Øverste hylde til venstre

Sammen med Katsukawa Shunshō (1726-1792) illustrerede Shigemasa "Seirō bijin awase sugata kagami" – "Et spejl af konkurrerende skønheder fra bordellerne" (Yoshiwara), der udkom i 1776, men her vises i en udgave fra begyndelsen af 1900-tallet. Bogen var Shigemastas mesterværk. Hans billeder af denne verden er mere jordbundne end Harunobus. Fordelt efter årstiderne vises livet i "Green Houses" (seirō) (forlystelseskvarterne). Den ene bog ligger, så man kan se de sarte blomster på omslaget, den anden er slået op på skildringen af kvinderne i deres rigt udsmykkede dragter,

Øverste hylde til højre

"Ehon Azuma karage" – "Opbinding af kimonoen i Azuma" fra 1786 er Shigemastas beskrivelse af livet i Edo også denne gang efter årstiderne, som betyder så meget i japanernes liv.

Montre 13 – Bøger fra begyndelsen af 1800-tallet

Utagawa Toyokuni (1769-1825) var en af de største kunstnere i Utagawa skolen. Han var elev af Utagawa Toyoharu, men var påvirket af næsten alle samtidige store kunstnere. Som så mange andre illustrerede han skuespillere men også litteratur såsom romaner af fx Santō Kyōden. Han havde talrige elever af varierende kvalitet. Hans egne arbejder angives at være bedst i perioden 1795-1805.

Øverste hylde forrest til venstre

En leporello, det vil sige harmonikafoldet bog, fra 1795 med kyōka digte. De var den helt store mode i perioden 1770-1786. Humoristiske digte i waka form havde været kendt siden 700-tallet. Først i 1200-tallet fik de navn af kyōka, men var stadig ikke særlig udbredt. I blomstringstiden blev de ofte illustreret af de største kunstnere. De blev så populære, at man i forbindelse med Kansei reformerne i 1787-1793 forsøgte at komme dem til livs. Til en vis grad overlevede de til omkring 1830, hvorefter formen gik af mode. Kansei reformerne var primært forårsaget af omsiggribende korrupsion, naturkatastrofer, hyppige opstande og økonomisk krise. De ideologisk-moralske ændringer, bygget på en lidt puritansk neo-konfucianisme, var lidt af en biting, men var naturligvis ikke velkommen i den akademiske verden, som var vant til at kunne udtrykke sig relativt frit. Opslaget viser Utagawa Toyokunis skildring af håndværkere der slæber afsted med et kinesisk tegn (kanji). Tegnet er i meget stort format og hugget op i delelementer, så det er en gåde at læse det. Opslaget er valgt, da den klare kontur og tegnestilen minder ret direkte om en af Niels Hansen Jacobsens franske samtidige, tegner Alexandre Steinlen (1859-1923), der ofte skildrede livet i Paris' gader.

Nederste hylde til højre

Tobindsværket "Ehon imayō sugata" – "Nutidens mode" fra 1802 er Utagawa Toyokunis mesterværk. Det ene bind viser de pæne damer, det andet geishaer og prostituerede. I vesten har vi ofte den misforståelse, at geishaer var prostituerede. Tværtimod var de højt

uddannede selskabsdamer, der kunne synge, spille, danse og føre begavet konversation. De skulle naturligvis kunne behage. De var ansat i geisha huse, og hvis det blev opdaget, at de havde seksuel kontakt med en kunde, ville de blive smidt på gaden. I det bageste opslag ses de "pæne" piger i hyggeligt selskab, geishaer af høj klasse (kaldet oiran). Det forreste opslag viser prostituerede i et lavklasse-tehus i Shinagawa.

Nederste hylde til venstre

Sakai Hōitsu (1761-1828) studerede Kanō, Tosa, ukiyo-e og Maruyama skolerne, før han fandt sig hjemme i Rinpa. Han blev en af hovedmændene i genoplivelsen af Rinpa/Rimpa skolen, hvor Ogata Kōrin (1658-1716) hundrede år tidligere havde været hovedpersonen. Det var Sakai Hōitsu, der stod for udgivelsen af de aldrig før publicerede arbejder af den gamle mester. Sakai Hōitsus stil er mildere end mange andre Rinpa mestres, og han må regnes blandt de største.

I arbejdet med "Ōson gafu" – "Album med malerier af Ōson", der udkom i Edo/Tokyo i 1817, var Sakai Hōitsu stærkt inspireret af Kōrin. Bogen rummer nærstudier af enkeltblomster, såsom den store iris. De er gengivet i udsnit i en dekorativ, slynget form, der må have talt direkte til art nouveau-tidens kunstnere såsom den amerikanske glasspecialist Louis C. Tiffany.

Øverste hylde til højre

Det vides ikke, hvem der har illustreret "En Chūrō ryū : Heishi kokujikai : sōka zue". Det handler om en oversættelse af "Pingshi" – "Vasens historie", der blev skrevet af Yuan Hongdao eller Yuan Zhonglang (1568-1610), der var en stor digter fra Ming dynastiet. De 11 bind udkom i 1809 og er annoteret af Kiriya Chōshū. Her udstilles et senere genoptryk af serien.

Ikebana er blevet berømt over hele verden. Det er en tilsyneladende enkel asymmetrisk sammenstilling af få planter. Det er imidlertid en meget kompliceret kunst med indviklede retningslinjer og symbolske betydninger. Det åndelige aspekt er meget væsentligt. Der findes en række skoler, hvis regler oprindeligt var meget hemmelige. Den ældste skole er vistnok Saga goryū, som stammer helt tilbage fra 800-tallet.

Montre 14 – Kawamura Bunpō (1779-1821)

Øverste hylde

I det bageste venstre hjørne står et par asiatiske figurer, der menes at have tilhørt billedhugger Niels Hansen Jacobsen

Kawamura Bunpō (1779-1821) var elev af Kishi Ganku (1749/56-1839). Han var åben for alt omkring sig. Hans frie lette stil betog straks europæerne. I sin samtid var han en af de største kunstnere i Kyoto. Han er især kendt som lærer for Katsushika Hokusai (1760-1849), se monterne 16 til 22.

Øverste hylde forrest til højre

"Bunpō kanga" – "Bunpōs kinesiske malerier" er et ungdomsværk, der udkom i 1803. Her skildres utallige små figurer i alle mulige og umulige stillinger. Ud fra den kan man vanskeligt forestille sig Bunpōs senere udvikling.

Øverste hylde til venstre og bagest

"Bunpō kanga shinan: nihen" – "Bunpōs instruktionsbog i kinesiske malerier: sæt to" udkom i 1811. Illustrationerne er stærkt kinesisk inspirerede. I stilen peger de mere frem mod den modne Bunpōs stil. Hans kanga'er kan ses som forløbere for eleven, Katsushika Hokusais femtenbinds Manga, der kan ses i montre 18.

Nederste hylde til højre, bagest

"Bunpō gafu" – "Bunpōs album med malerier" udkom i 1813. Hans store gennembrud kom takket være de tre gafu'er/billedbøger fra 1807, 1811 og 1813. Til sammen viser de en uendelig variation af motiver. Hans brede lette strøg med tuschpenslen er fint gengivet af træskærereren. Det er, som om disse skitser ikke var tænkt til udgivelse. Det er med til at give dem en friskhed, som mange standardtræsnit mangler. Opslaget med vindrueranken er valgt, da formsproget taler direkte ind i den slyngede asymmetri, der er typisk for den europæiske kunst i tiden omkring 1900.

Nederste hylde til venstre, forrest

"Teito gakei ichiran" – "Skønne udsigter i kejserbyen Kyoto" udkom i årene 1809 til 1816. Her giver Bunpō sin personlige opfattelse af hjembyen Kyoto. Den siges at være helt sin egen. Til sammenligning ligger bagved "Miyako meisho zue" fra 1780. Den er en af de mere traditionelle guidebøger om egnen.

Nederste hylde til venstre, bagest

"Miyako meisho zuē" – "Illustreret guide til berømte steder i hovedstaden Kyoto" fra 1780 er illustreret af Takehara Shunchōsai (?-1800) med tekst af Akisato Ritō (aktiv 1780-1814). Den er lagt ind til sammenligning med ovenstående.

Japanerne har altid elsket at rejse. Med risiko for dødsstraf var udenlandsrejser umulige. Selv indenlands var der strenge restriktioner, som dog med snedighed kunne omgås. Man kunne rejse, om man skulle besøge helbredende kilder eller valfarte til væsentlige templer. Der er en del rejsebøger allerede fra 1500-tallet. Emnet blev sat i system med de rigt illustrerede "Meisho zue", der begyndte med dette værk. Efterhånden kom serien af guidebøger til at dække mere end 30 regioner. Den kunstneriske kvalitet er ikke altid lige høj, men de er nyttige, når man vil forstå dagliglivet i Japan.

Nederste hylde forrest til højre

"Bunpō sansui ikō" – "Posthumt album med Bunpōs landskabsbilleder" udkom i 1824, få år efter kunstnerens død. Bogen er et af Bunpōs sjældnere værker og rummer hovedsageligt landskaber. Bemærk den forsigtige koloreringen af disse tidlige værker i modsætning til den hårde farvelægning senere i århundredet. Der er dog mere tryk på farven her end i albummet til venstre.

Montre 15 – Farvelagte bøger fra første del af 1800-tallet

Nederste hylde til højre

Kameda Bōsai (1752-1826) er først sent kommet ud af rollen som en ret undervurderet kunstner fra den intellektuelle Nanga skole. Han hørte til kredsen omkring Tani Bunchō (1763-1841) og Sakai Hōitsu (1761-1828). Hans stil kan til en vis grad minde om Bunpōs, se montre 14.

"Kyōchūzan" – "Bjerge i vore hjerter" udkom i 1816. Den er hans eneste selvstændige bog og den betragtes i dag som et af de største mesterværker i Nanga skolen. Louise Norton Brown har beskrevet den som "The most charming book produced by the Japanese impressionistic school". Bogen er farvelagt i sarte toner, som de to andre tonede bøger i denne montre. *Billeder fra bogen vises på skærmen nederst i montre 16.*

Øverste hylde forrest til højre

Keisai Eisen (1790-1848) har udført værker i samarbejde med Hiroshige. Eisen var oprindeligt uddannet i ukiyo-e stilen, men arbejdede også meget i Kanō. Den opslåede bog er dog ukiyo-e.

"Shinji andon" – "Festivallanterner" udkom i 1830. Den er enkel og effektiv i farvelægningen med de få toner af rød, grøn og lys blå. De dansende figurer svæver i et imaginært rum, hvor månen(?) og dens skygger giver en fornemmelse af dybde.

Nederste hylde til venstre

Ōnishi Chinnen (1792-1851) studerede først hos Nangaku, men blev særlig stærkt påvirket af Tani Bunchō (1763-1841). Som mange andre kunstnere kom han fra samuraiklassen. Under Tokugawa shogunatet var krigersamuraier ikke længere så nødvendige. Mange fandt job i administrationen og andre som forfattere og kunstnere. Chinnen var derfor også ansvarlig for nogle rislagre og var betragtet som pålidelig og retfærdig. Han var en af de største mestre i Shijō skolen.

"Azuma no teburi" – "Sædvaner og skikke i den østlige del af landet" udkom i 1829. Bogen er Chinnens berømteste værk. Her skildres dagliglivet i Edo. Kunstnerens penselstrøget er fint formidlet i skæringen af trykstokkene. Farvelægningen er sart i toner af grøn-blå og rosa. Bogen er ganske unik ved at være indbundet i et stift brokadebind. Det er meget sjældent i Japan. *Billeder fra bogen vises på skærmen nederst i montren.*

Øverste hylde til venstre

I modsætning til den frie stil i "Azuma no teburi" bidrog Ōnishi Chinnen (1792-1851) i mere traditionel form sammen med andre kunstnere til en 1837-udgivelse om Nikkō-området. Der ligger bl.a. den berømte Shintō helligdom for den første Tokugawa shogun Ieyasu. Den ses på det viste opslag, der er tegnet af Kasai Aiki – en anden af bogens illustratører.

Øverste hylde bagest til højre

"Seifū kōsetsu" – "Et frisk vindpust, stærke bambusstængler" er en leporello (folde ud harmonika) med tuschtegninger og kalligrafi af Ōnishi Chinnen (1792-1851) og andre fra begyndelsen af 1800-tallet.

Montre 16 – Katsushika Hokusai (1760-1849)

I Vesten er Katsushika Hokusai nok den bedst kendte japanske kunstner. Allerede 1896 udkom en monografi om ham skrevet af franskmænden Edmond de Goncourt (1822-1896). Den ligger i bunden af montre 1. Selv om folk ikke kender Hokusais navn, kan man dårligt undgå at se reproduktioner af hans hyppigt gengivne skildring af den mægtige Kanagawa-bølge med Fuji i baggrunden. Den farvelagte version af Bølgen indgår i Hokusais serie på 36 enkeltbladstryk med billeder af Fuji. Som "Skriget" af Edvard Munch (1863-1944) og "Mona Lisa" af Leonardo da Vinci (1452-1519) er Bølgen blevet en af Vestens brede kulturelle referencer. Tankevækkende er det, at Hokusai med netop dette motiv er den eneste navngivne billedkunstner, der har et emoji-motiv i standardikonerne på en iPhone!

Som 12-årig arbejdede Hokusai i en boghandel/lejebibliotek. I en alder af 18 blev han optaget som elev hos Katsukawa Shunshō (1726-1793). Ved dennes død begyndte han at eksperimentere med andre stilarter og blev derfor smidt ud af Katsukawa skolen, hvorefter han skildrede emner som skuespillere og kurtisaner. Det blev begyndelsen til hans store serier af landskaber samt illustrationer af poesi og romaner.

Det kan undertiden være svært at finde ud af om et værk er af Hokusai, da han i sin levetid brugte omkring 30 forskellige navne. Desuden havde han et sted mellem 50 og 200 elever. De bedste af dem bidrog til udgivelser i hans navn. Han ændrede løbende sin stil og er citeret for at have sagt, at når han blev 100 år, ville han nok have lært at tegne og male rigtigt. Hokusai har sagt, at han næppe havde produceret noget af betydning, før han blev 70. Det var hans ønske, at alle skulle lære at tegne. Til den ende udgav han flere bøger med let efterlignelige illustrationer – de såkaldte ehon/billedbøger, der er hurtige lektioner i forenklet tegning.

Hokusai er særlig berømt for sine serier af enkeltbladstryk såsom de 36 billeder af Fuji samt hans serier med skildringer af vandfald og broer. Blandt vestlige kunstnere, som samlede hans tryk, kan nævnes så forskellige navne som franskmændene Édouard Manet (1832-1883), Edgar Degas (1834-1917) og Paul Gauguin (1848-1903), østrigeren Gustav Klimt (1862-1918), tyskerne Franz Marc (1880-1916) og August Macke (1887-1914) samt hollænderen Vincent van Gogh (1853-1890) – hvis Solsikker er blevet hvermandseje som Bølgen.

Hokusai er en af de få japanske kunstnere, der har sit eget museum. Det ligger i Obuse, 250 km nordøst for Tokyo.

Nederste hylde forrest til venstre

"Chinsetsu yumiharizuki: Hachirō Tametomo gaiden" – "Den forunderlige fortælling om halvmånen: en fortælling om Hachirō Tametomo og hans liv og levned" udkom i 29 bind i fem sæt i årene 1807-1811.

Takizawa Bakin (1767-1848) har skrevet denne populære historiske roman i genren yomihon – det vil sige en roman med mere tekst end billeder. Den handler om krigeren Minamoto Tametomo (1139-1170, også kaldet Chinzei Hachirō Tametomo) og hans mytologiske slægtskab med Ryūkyū øernes kongefamilie. Romanen er præget af den

konfucianske morallære hvilket er kendetegnende for Bakins forfatterskab. Bogen handler blandt andet om et yōkai-skib, som er et ikke eksisterende åndeskib i stil med den Flyvende Hollænder.

Øverste hylde, de to bageste opslag

"Ehon kyōka yama mata yama" – "Bjerg på bjerg, en bog med billeder og kyōka digte" udkom i 1804. Den er en billedbog, hvor kyōka digtene er ganske sekundære. Billederne viser Edo og omegn, hvor landskabet er ret fladt. Billederne er fortsat sart farvelagt, men de er mere intense end i bøgerne i montre 15. Hvert opslag er en munter scene med samspil mellem figurerne fra den drageudklædte i venstre side til den elegante gadefejerfigur yderst til højre.

Nederste hylde til højre og bagved

"Shunshō kitan: Ehon tama no ochibo" – "En sælsom sommeraften fortælling, Samling af jadesmykker – en illustreret bog" udkom i årene 1806 til 1808 baseret på en roman af Saeda Shigeru (1759-1826). De tre opslag viser meget forskellige scenerier fra et voldsomt stormvejr over et kig ind i en japansk bolig til et landskab med en anderledes beskeden torii port end den type, der er rekonstrueret til denne udstilling.

Øverste hylde, de tre forreste opslag

"Toushi Senga Hon" – "Episoder fra Kinas historie" udkom i 1791. Midtfor ses et titelblads elegante kombination af tekst, de nødvendige censurstempler, kunstnermærker m.m. og en elegant, enkel tegning. De to illustrerede opslag er meget forskellige – den ene stregtegning blot med antydning af landskab, mens meget dramatik formidles i den intense natlige scene. Bemærk den udsøgte mønsterlægning af den stående mands dragt og indpakningen af hans bagage. Forlæg som disse har klart inspireret Ingrid Vang Nyman til den rige mønsterlægning, der præger hendes sort-hvide illustrationer.

Montre 17 – Katsushika Hokusai (1760-1849)

Øverste hylde til højre, bagest

"On'yō Imoseyama" – "Yin-yang (mand-kvinde) Imoseyama-bjerget", også oversat som "The Mountains of Husband and Wife" udkom i 1810 baseret på en roman af Shinrotei med drabelige slagscener. På opslaget giver træsnittets karakteristiske sorte kontur ét klart billede på tværs af de to sider. Virtuost "leger" Hokusai med sideformatets faste højformats rektangulære ramme, der for oven brydes i virvaret af svingende skilte og køller.

Øverste hylde til venstre, forrest

"Ryakuga haya oshie" – "En hurtig indføring i ryakuga" udkom i 1812. Ryakuga anviser en særlig forenklet tegnemåde. Dette er en tegnekunstens begynderbog, hvor Hokusai skriver, at alle malerier er baseret på geometriske former som cirkler og firkanter. Denne tegnelære bruges fortsat og praktiseres eksempelvis af Jannik Broz i billedskolen i Horsens, hvor han har brugt den ved opvarmningsøvelser til DM i tegning.

Der er mange spekulationer om, hvorvidt Hokusai fik inspiration fra europæiske lærebøger såsom "Groot Schilderboek" af Gérard de Lairesse (1641-1711), der udkom i 1707 (omtalt ved montre 1 og 9), som i hvert fald Shiba Kōkan (1747-1818) kendte til mindst tyve år tidligere.

I den højre del af opslaget ses en blæksprutte og den buddhistiske præst Daruma. Til venstre ses Fukurokuju – en af de syv lykkebringende guder, der skildres med en abnormt stor isse og med skæg – se, her er der kort til de dygtige tegnere hos Disney!

Nederste hylde til venstre

"Kantō yawa: Oguri gaiden" – "Fortælling om aftenen i lampens skær – Oguris liv og levned" udkom i Ōsaka og Edo i 1814. Her illustreres en stor roman af Saeda Shigeru (1759-1826). Den handler om legenden om den middelalderlige fyrste Oguri. Fortællingen kendes både som roman og som kabuki skuespil. Bemærk forskellen i intensitet fra titelbladets rolige motiv til opslaget med en af de drabelige kampscener, der er typisk for de japanske illustrationer og afspejler de voldsomme interne fejder, der over årene prægede det gamle Japan.

Øverste hylde til venstre, bagest

I 1818 udkom i et krediteret samspil med Ryūkōsai Jokei (aktiv 1776-1809) "Ryōhitsu gafu" – "Album med billeder udført af to kunstnere". Originaltitlen var dog i 1818: "Hyōsui kiga" – "Forunderlige billeder af flydende vandplanter".

Denne bogs illustrationer er for en dels vedkommende baseret på Ryūkōsai Jokeis "Gekijō gashi" fra 1803. Ryūkōsai er især kendt for sine teaterbilleder, og illustrationerne i "Gekijō gashi" viste virkelige eller fiktive lokaliteter i kendte skuespil. Ryūkōsai døde 1810. En ny forbedret udgave blev planlagt, og Hokusai påtog sig opgaven. Kompositionen i de eksisterende billeder blev strammet op, og flere blev tilføjet. I denne version er digtene udeladt, men de er med i andre udgaver.

Sne er hyppigt forekommende mange steder i Japan. Til højre holder en kvinde iført de traditionelle høje sko af træ pause med kosten, mens hun morer sig over snemandsbyggeriet. En mand (en maler, kunstneren selv?) er ved at male ansigtstræk på snemand, der forestiller den buddhistiske præst Daruma – selvsamme, der forrest på hylden optræder på højresiden i Hokusais enkle tegnemanual.

Nederste hylde til højre, bagest

"Hokusai gashiki" – "Hokusais tegneteknik" udkom i 1819. Den var en forløber for "Hokusai sogā" (se næste) og er en del af en trilogi. Begge bøger er en slags lærebøger i tegning, men af en helt anden karakter end "Hokusai manga" (se montre 18). Tegningerne i gashiki'en og sogā'en er anderledes detaljerede og grundigt gennemarbejdede. De betragtes snarere som Hokusais ønske om at vise egne evner frem for at være egentlige lærebøger for elever.

Øverste hylde til højre, forrest

"Hokusai sogā" – "Hokusais hurtige billeder" udkom i 1820 som den tredje i trilogien af "lærebøger". Bade gashiki'en og sogā'en udkom i to versioner – den ene i sort-hvid, den anden var en luksusudgave med lidt farver. I kunsthistorien betragtes de som nogle af Hokusais hovedværker.

I tiden før Samsonite-kufferterne og andet masseproduceret rejseudstyr, er kvinden på vej med sine sager pakket ind i stofstykker, som vi i Vesten kender det fra karikaturen af en landevejsridder med en kæp over nakken og en dinglende bylt med hans få ejendele. Som de tidlige "brokademalere" gør Hokusai omhyggeligt rede for mønstrene i tekstilerne – bemærk at hun på ryggen bærer en samling bøger som dem, der ses i udstillingen!

Nederste hylde til højre forrest

"Ippitsu gafu" – "Album med billeder malet i et penselstrøg" udkom i 1823. Denne charmerende bog viser, hvor let og enkelt man kan male billeder – med et enkel streg. Hokusai fokuserer på essensen, når han fanger indbegrebet af et egern, en kanin eller et rævepak. På helt anderledes vis excellerede en kunstner i 1600-tallet i et portræt af Chr. V lavet i én enkel streg, men med 1000 krummelurer.

Montre 18 – Katsushika Hokusai (1760-1849)

Hele øverste og det meste af nederste hylde

"Hokusai manga" – "Hokusais skitser" er hans absolut mest berømte og indflydelsesrige bogværk. Da det første bind udkom i 1812, havde det egentlig ikke været planen, at det over 60 år skulle vokse til et 15-bindsværk. Det sidste bind udkom i 1878, længe efter Hokusais død i 1849. Tegningerne i de sidste bind er meget mere gennemførte og mindre spontane end de tidligere.

Bunpōs kanga'er (se omtale under montre 14) kan ses som en forløber for dette værk. Manga'en er en lærebog i, hvordan man kan tegne næsten alting. Flere elever deltog i udarbejdelsen. Manga er i vore dage forbundet med japanske tegneserier. På den tid dækkede ordet snarere tilfældige skitser.

De elleve opslag viser mange forskellige sider af Hokusais virke. Her ses hans jævnlige gengivne skildring af udvalgte hvaltypen og reptiler. Elefanten illustrerer dog en lignelse mere end at være et dyrestudie. Hokusai skildrer en fortælling, der i variationer kendes i forskellige trosretninger. Essensen er, at en klog hersker beder en gruppe blinde "se" på en elefant. Hver mærker de forskellige dele af dyret og beskriver elefanten på helt forskellig vis. Moralen handler om, at det set afhænger af den, der ser og dennes forudsætninger.

Et par opslag viser Hokusais evne til at leve sig ind i skildringen af fæle uhyrer og ud af kroppen oplevelser som hos de forvredne opiumsrygere. Også naturen gengiver han med de svømmende i illuderede vandmasser, et opslag med oprørte, art nouveau-slyngede bølger og et kig ud i et landskab, hvor personer og varer transporteres med svævebane.

Som i "On'yō Imoseyama" i montre 17 leger Hokusai med illustrationens faste ramme i opslaget, hvor der fægtes hen over siderne og ud af rammen for oven.

Bagest midtfor ses en mægtig kriger, der med små variationer går igen i montre 26 i "Ehon tsūzoku sangokushi" – "Historien om de tre kongedømmer" på titelbladet til én af de 75 bind, der udkom i Osaka i årene 1836 til 1841 med illustrationer af en af Hokusais yndlings elever Katsushika Taito II (aktiv omkring 1810–1853).

Nederste hylde til højre forrest

Her ses titelbladet til bind fem af "Banshoku zukō: gohen" – "Motiver til brug for enhver kunsthåndværker", der udkom i 1835. Bogen er illustreret af en af Hokusais yndlingselever Katsushika Taito, også kaldet Taito II (1810-1853), der var medarbejder på i hvert fald bind to af mesterens Manga. Katsushika Taito var god til på det nærmeste at kopiere Hokusais arbejder, og offentliggjorde flere af sine egne værker i Hokusais navn. Kunstforfalskninger er altså ikke noget nyt fænomen. Bogen er slået op på titelbladet, der viser et raffineret spil mellem siderammen, stregillustrationerne og skriften.

Montre 19 – Katsushika Hokusai (1760-1849)

Øverste hylde til højre

"Shinpen suiko gaden" – "Ved vandets bred" udkom i 1828-1829. Shi Nai'an's og Luo Guanzhongs kinesiske historie er fra Ming tiden (1368-1644). Den handler om berømte lovløse fra Liang bjergene i Sung tiden. I Japan blev første del genfortalt af den berømte Takizawa Bakin (1767-1848), mens denne anden del er skrevet af Takai Ranzan (1762-1838).

Illustrationernes elegante, legende lethed kan i Vesten føre tanker hen på rokokoens lethed og mere konkret til den feterede engelske tegner Aubrey Beardsley (1872-1898), der til sine raffinerede bogillustrationer fra 1800-tallets slutning med sikkerhed har søgt inspiration i de japanske billedbøger.

Øverste hylde til venstre, bagest

Håndtegninger formentlig af elever og næppe af Hokusai selv. I albummet er der gengivelser af billeder fra Hokusais "Shinpen suiko gaden", der er omtalt her ovenfor.

Nederste hylde

"Tōshisen ehon" – "Illustrerede udvalgte Tang digte" udkom i 1833. Disse fem bind under titlen "Gogon risshi" er Hokusais bidrag til en enorme antologi af kinesiske Tang digte, der var begyndt omkring 40 år tidligere. I japansk oversættelse rummer bogen kinesiske digte, der består af fire linjer, hver med fem kinesiske tegn.

Som illustrationerne til "Shinpen suiko gaden" minder især gengivelsen af de to herrer forrest til venstre rigtig meget om essensen i illustrationer af englænderen Aubrey Beardsley (1872-1898).

Øverste hylde til venstre, forrest

"Ehon onna imagawa" – "Imagawas lærebog for kvinder" udkom i 1844 – kenderen Jack Hillier mener dog, at den kan være fra 1828. Bogen er skrevet af en kvinde ved navn Sawada Kichi. Det er en vejledning for unge piger og blev nærmest et standardelement i en god opdragelse. Billederne bidrager pigerne viden om kalligrafi og symboliserer kvindelige dyder. Den indeholder en barsk historie om to kvinder ved fyrst Kagas hof. Den onde Iwafuji og den dydige Onoe. Iwafuji forfulgte konstant Onoe og drev hende slutteligt til at begå seppuko (harakiri).

Titelbladet er nærmest europæisk art nouveau. I det viste opslag ved brønden illustreres barmhjertighed og omsorg. Den ene kvinde tager sig tid til at skænke en kop vand for den trætte rejsende.

Montre 20

Nederste hylde, forreste

"Nikkōsan shi" – "Beretning om bjergene ved Nikko" udkom i 1837 med illustrationer af flere kunstnere. Ud over Hokusai også af Kasai Aiki, Watanabe Kazan, Tsubaki Shinzan og Chinnen.

Det ambitiøse fembinds værk beskriver både det naturskønne og historiske Nikko distrikt. Spændvidden på billedsiden går fra den viste stregtegning til det omhyggelige plantestudie. I dag valfarter turister til de to shintō helligdomme for Tokugawa shogunatets grundlægger Tokugawa Ieyasu og hans barnebarn Iemitsu – se i montre 15 øverste hylde til venstre bindet, der er slået op på netop dette motiv skildret af Kasai Aiki.

Øverste hylde til højre, bagest

"Wakan inshitsu den" – "Fortællinger om den guddommelige eller skjulte beskyttelse af Japan og Kina" udkom i 1840 med tekst af Fujii Raisai (1618-1709). Teksten er moralske instruktioner og handler om, hvorledes de højere magter beskytter deres udvalgte folk.

Øverste hylde, forreste to bøger

"Denshin kaishu Hokusai gaen" – "Transmission af essensen: Hokusais billedhave" 3 bind. Udkom i Edo i tre bind i årene 1820 til 1843. Genudgivet i 1877. Den lange udgivelses periode reflekteres i illustrationernes stil, der varierer betydeligt fra mangalignende, relativt hastige studier, som opslaget med de lodrette landskaber, til de mere færdige kompositioner som iris-billedet. Det er et mere naturtro studie end den dekorativt stiliserede iris i "Oson gafu" af Sakai Hōitsu (1761-1828) på nederste hylde i montre 13.

Nederste hylde, bagest

Et album med håndtegninger efter værker af Katsushika Hokusai. Det er uklart, hvad formålet har været med denne type bøger. Er de nogle af Hokusais elevs "scrapbøger"? Er de en slags souvenirbøger med studier efter mesterens tegninger? Mon nogle er tegnet eller i det mindste korrigeret af mesteren selv? Under alle omstændigheder er de smukke illustrationer af Hokusais kunst.

Montre 21 – Katsushika Hokusai (1760-1849)

"Shaka gochidaiki zue" – "Buddhas liv i billeder" udkom i 1845 i seks bind med skildring af 55 episoder fra Buddhas liv. Umiddelbart kan illustrationerne måske synes lidt mere traditionelle, end de velkendte Hokusai billeder. Det fortælles, at der i skildringerne af Buddhas liv ofte lægges særlig vægt på tiden, op til han fandt sit kald. I disponering af

illustrationerne har Hokusai har dog valgt at beskrive hele livsforløbet. Set i forhold til de etablerede normer for skildring af de hellige fortællinger bidrog Hokusai med nytolkninger af kendte scener.

På øverste hylde til venstre ses en scene fra bind tre, hvor Buddha gør bod, mens han prygles af en eneboer. Forrest til højre ses et opslag fra bind fire med en gengivelse af himmel og helvede – det gode og det onde. Det bageste opslag er fra bind seks og skildrer en tyran, der slår folk ihjel på et helligt sted, et kloster.

På nederste hylde ses et par opslag, hvor Hokusai udnytter det høje billedformat, som han får ved at vende bogen og illustrationen 90 grader. Til venstre ses hans skildring af fortællingen fra bind to om Buddhas fødsel. Den højdramatiske scene ved siden af minder om Lucifers fald fra himlen. Her skildres Devadattas endeligt – en central fortælling om det ondes fald.

Devadatta var en slægtning til Buddha. Fra at være en god munk blev han jaloux og ond. Da Buddha ikke ville anerkende ham, lagde han planer om at slå ham ihjel. Den første plan gik ud på at hyre én morder, der skulle dræbes af to andre, der skulle myrdes af fire andre, der slutteligt skulle dræbes af otte andre lejermordere. Men den første blev omvendt ved mødet med Buddha, og alle blev de hans tro disciple. Siden forsøgte Devadatta selv og ved listige spil at slå Buddha ihjel. Alle planer slog fejl, og ved sin død var han atter omvendt til det gode.

Montre 22 – Katsushika Hokusai (1760-1849)

Øverste hylde forreste og til venstre

"Fugaku hyakkei" – "Ethundrede billeder af Fuji" eller i mere direkte oversættelse: "Udsigter med Fuji i baggrunden" udkom i tre bind i 1834, 1835 og i tiden omkring kunstnerens død i 1849. I Vesten er denne trilogi uden tvivl den mest elskede Hokusai bog. Her er bind et fra 1834 slået op på "Enchū no Fuji" – "Fuji gennem røg". Bind to fra 1835 er slået op på "Noboriryū" – "Dragen på vej op i himlen". Det sene tredje bind, der udkom omkring 1849, viser "Shinsetsu no Fuji" – "Fuji i dyb sne".

Trebindsværket er trykt i ren sort-hvid i modsætning til de større enkeltbladstryk af de 36 billeder af Fuji. Et enkelt dem ses på bagvæggen i montre 3 – det berømte billede med tordenvejre ved foden af Fuji.

I den japanske bogverden er der endda en tidligere version med 100 billeder af Fuji. De blev udgivet i 1785 med billeder af en mindre Kanō kunstner Minsetsu. Men netop Hokusais billeder af Fuji står verden over som indbegrebet af både det hellige bjerg og Japan. Femten opslag og seks enkeltsider fra bogen er indrammet og ophængt i den første udstillingssal. *Et udvalg af billeder fra bogen ses på skærmen nederst i montren. Til sammenligning er der andre billeder af Fuji på skærmene nederst i montre 21 og 23.*

Talrige kunstnere har skildret Fuji, der dukker op i landskaber i en del af udstillingens bøger og på enkelttrykkene i udstillingen. I montre 13 og 33 har Hiroshige fået bjerget med sine billeder af boer, og i montre 16, 17 og 21 indgår tre meget forskellige beskæringer af Fuji i tre høje smalle tryk af Isoda Koryūsai (1735-1790, aktiv 1769-1790). De illustrerer en drøm med tre elementer: Fuji, en høg og en aubergineplante. Det ikoniske bjerg dukker

eksempelvis også op i montre 31 i Hiroshiges skildring af "Suido-broen og Surugadai-kvarteret", hvor bjerget skimtes mellem karpedragerne.

Som optakt til udstillingsåbningen den 12. marts 2016 bragte Vejen Kunstmuseum på museets facebook, instagram og hjemmesiden www.vejenkunstmuseum.dk en nedtællingen. Den handlede IKKE om "12 Days of Christmas", men i stedet om "12 Days of Fuji" i selskab med Hokusai. Gennemgangen ligger fortsat på hjemmesiden under omtale af udstillingen, og de 12 motiver blev suppleret med to andre opslag fra bogen i museets dobbeltkortserie med sort-hvide skildringer af Fuji. De 14 motiver kan købes samlet for 60 kr. eller for 5 kr. pr. kort.

Øverste hylde til højre, bagest

Her er et af de senere tryk af "Ethundrede billeder af Fuji" slået op, så man i sammenligning med den oprindelige udgivelse kan se, hvordan trykpladen/stokken er blevet så slidt, at snefnuggene over Fuji knap nok kan ses. Til gengæld er trykningen "peppet op" med en farvetone.

Nederste hylde til højre

"Ehon Musashi abumi" – "Musashis stigbøjler", en anden titel lyder: "Ehon sakigake: nihen" – "Ehon Sakigake sæt to". Værket udkom i Edo i 1836.

Bogen er nok Hokusais berømteste krigerberetning. Han har sagt, at han i dette værk ønskede at vise mennesket i fri bevægelse – selv med en tung rustning. Bogen er slået op, hvor krigeren møder den store slange. Disse farlige dyr er, i modsætning til i Vesten, sjældent billeder på det onde.

Nederste hylde til venstre

"Ehon chūkyō" – "Den konfucianske doktrin om troskab – en illustreret bog" udkom i Edo i 1834. Bogen handler om bushidō, samuraiernes æresregler. De havde meget strenge leve- og æresregler, herunder også regler for hvornår man burde begå harakiri, som japanerne kalder seppuku. Bedst kendt i den klassiske litteraturen er nok en fortælling om 47 samuraier fortalt på grundlag af en virkelig begivenhed, der siden blev udødeliggjort i skuespil og film som "Chūshingura" – se også bogen på øverste hylde i montre 26. Denne bog er et højdepunkt i Hokusais virke. Den er slået op på en side, hvor samuraien ses i sit studerekammer. For samuraierne var litteratur, poesi og caligrafi vigtige dyder ved siden af våbenbrug og kamp.

Montre 23 – Andō Hiroshige (1797-1858)

Utagawa, også kaldet Andō, Hiroshige var en af Japans største kunstnere og en af de største i Utagawa skolen. Som mange andre japanske kunstnere antog Hiroshige livet igennem forskellige navne. Der var siden både en Hiroshige II og Hiroshige III. Han var elev af Utagawa Toyohiro, men studerede også Kanō stilen (som var shōgunernes stil), den nyere Nanga skole, den mere realistiske Shijō skole og fik endog nogen vestlig påvirkning. At veksle mellem stilarter ville tidligere have været uhørt. Man holdt sig til den

skole, man var oplært i, hvilket dog ofte førte til stereotype efterligninger af fortidens mestre.

Utagawa skolen er mest kendt for billeder af geishaer og kabuki skuespillere, men Hiroshige blev særlig kendt for sine landskaber. Han regnes for en af de største i landskabsmaleriets historie.

Øverste hylde til venstre

"Tōkaidō gojūsan-tsugi" – "De 53 stationer på Tōkaidō-vejen" udkom i midten af 1800-tallet. Tōkaidō-vejen løber mellem Edo og Kyoto. Serien er den som Hiroshige er bedst kendt for. Over tid er strækningen illustreret af utallige kunstnere, heriblandt Hokusai, hvis skildring af motiverne er knap så levende som Hiroshiges. Billederne af de 53 stationer blev til ved at Hiroshige i 1832 deltog i den traditionelle årlige rejse med en hestegave fra shogunen i Edo til kejseren i Kyoto. Kunstneren havde til opgave at tegne de officielle ceremonier. Han tegnede hele vejen, og kort efter hjemkomsten begyndte hans landskabsbilleder at udkomme som enkeltbladstryk. I 1834 var serien færdig og var så populær, at den kom i alle mulige formater. Her ses den som leporello, det vil sige i harmonikafoldet form fra midten af 1800-tallet.

På hylden nedenunder ligger til sammenligning en standard rejsebog "Tokaidō meisho zue" – "En illustreret guide til berømte steder langs Tōkaidō-vejen". Den er da meget pæn, men noget kedelig i sammenligning med Hiroshiges smukke og stemningsfulde billeder.

Nederste hylde til venstre

Takehara Shunchōsai (?-1800) og andre

"Tōkaidō meisho zue" – "Illustreret guide til berømte steder langs Tōkaidō-vejen"

Tekst af Akisato Ritō (aktiv 1780-1814)

Udkom i 1797

Nederste hylde til højre

"Kyōka fusō meisho zue" – "Illustreret guide til berømte steder i Japan med kyōka digte" udkom i 1842. Dette er Hiroshiges bud på en kunstnerisk version af de populære "meisho zue" – rejsebøger. Hvert opslag er et værk i sig selv og "rejseberetningerne" står som dekorative lodrette verslinjer i samspil med kunstnerens tegninger.

Øverste hylde til højre

Under kunstnernavnet Ichiryūsai har Hiroshige illustreret "Ukiyo Ryūsai gafu: sanpen" – "Album med ukiyo-e af Hiroshige, bind 3". Det indgår i serien af "Ukiyo gafu" – "Album med ukiyo-e", der udkom i Nagoya og Edo i årene 1830 til 1844 med illustrationer af bl.a. Keisai Eisen (1790-1848). Tobindsværket handler om det gamle Edo. På titelbladet holder de to personer, i en flot dekorativ indramning, feltet med de vigtige skriftlige oplysninger. Opslaget viser en kvinde, der ser på en elefant, som hun holder i en snor, der er bundet om dens snabel. Elefant er gengivet med det, der ligner mægtige klør. Det er svært at aflæse, om den er ond eller god. Kompositionen minder om vesterlandske skildringer af skønheden og udyret som eksempelvis Paolo Uccellos maleri i National Gallery i London, hvor Skt. Georg kommer prinsessen til undsætning, mens hun er "ude at gå tur" med sin drage i snor.

Montre 24 og 25 – Andō Hiroshige (1797-1858)

Hen over de to montres øverste hylde

Pilgrimsrejser var/er en vigtig del af den japanske kultur. De står anbefalet af Buddha. Det begyndte så småt i Nara perioden (710-794). På rejsen medbragte man bl.a. en pilgrimsbog, som fik et kunstfærdigt stempel ved hver tempel. Der var/er utallige helligdomme at besøge, og det blev populært at valfarte til rækker af templer. De mest berømte er Saigoku kannon-ruten til 33 steder i vest Japan samt ruten til 88 templer på Shikoku. Valfarten var/er ret økumenisk. Ofte gik/går turen til både buddhistiske og shintōistiske helligdomme, da der intet forbud er mod at have flere guder.

"Saikoku sanjūsansho: Kannon reigenki" – "Guidebogs emaki-rulle til de 33 væsentligste valfartssteder i vest Japan" er fra omkring 1850. Den består af 33 sammenlignede enkelttryk, der er tegnet af Hiroshige og Utagawa Kunisada I også kaldet Toyokuni III (1786-1864). Efter sigende har Hiroshige leveret landskabsskildringerne i de øverste aflange felter i sorte rammer. De er tegnet, som om de er i ophæng med to støttekroge under hvert indrammet landskab.

At der er 33 destinationer skyldes, at man mente, at den indiske Bodhisattwa Avalokitasvara (på japansk kannon) havde 33 manifestationer, heraf én kvindelig – senere skildredes flere kvindelige versioner. Den mest anvendte kvindelige version var Koyasu Kannon. Efter indførelsen af forbuddet mod kristendommen brugte de hemmeligt kristne hende som Maria Kannon. Da det er en kannon, kunne man ikke henrettes for at have den i sit hus.

Montre 24 – Andō Hiroshige (1797-1858)

Nederste hylde

"Ehon Edo miyage" – "Gaver fra Edo" er trods det beskedne format et andet af Hiroshiges vigtigste bogværker. Her gengives i bogform mange af hans berømte enkeltbladstryk fra serien af 100 billeder fra det gamle Edo. Der er ti bind, der udkom mellem 1850 og 1867. De to sidste bind er tegnet af hans efterfølger Hiroshige II.

De syv opslag viser meget forskellige sider af bogværket. Midtfor forrest og bagved mod venstre ses to titelblade – det ene i et par sarte toner, det andet i næsten ren sort-hvid på nær den markante røde sol, der fortoner sig i disen. I dem begge er der en æstetisk overbevisende harmoni mellem tekst og billede. På siderne med sømærket, en kløft i en skov, den tilsnede bro, kvinden på båden og landskabet med torii porten er tekstens elegante lodrette linjer afvekslende placeret i overensstemmelse med de afvekslende motiver.

Montre 25 – Andō Hiroshige (1797-1858)

Nederste hylde

De fire bind af "Sōhitsu gafu" – "Album med malerier med hurtige penselstrøg" udkom i årene 1848-1851. De enkle, charmerende tegninger minder om sider af Hokusais "Manga", der kan ses i montre 18.

Forrest til højre ses et titelblad med taljerede kalabas-agtige græskar, der omkring 1900 var højeste mode i den dekorative kunst i Vesten. De tre øvrige opslag viser med stor opfindsomhed, hvor forskelligt to sider kan brydes op til afvekslende billedfelter.

Et andet opslag viser studier af fisk. Her ses et par rødspætter, der minder om dem, som Mirjam Gelfer Jørgensen i sin bog om dansk japanisme overbevisende afslører, at danske Arnold Krogh har malet på et porcelænsfad med inspiration fra tidsskriftet "Le Japon artistique". Det ligger fremme på et andet opslag i montren nedenfor trappen. Det ser dog ud til, at tidsskriftets gengivelse har været en spejlvending af de to fladfisk, der her hænger til tørre.

En side kan deles i to vandret eller lodret – og mest avanceret bliver det i opslaget med fugle ved vandløbet, hvor der er tre billedfelter i hver side og et lodret felt midt for hen over opslagets midte. Her har været god inspiration for de tidlige tegneseriekunstnere, der gradvist arbejdede fra rene, rektangulære striber til raffinerede frie kunstneriske løsninger. I nyere tid har eksempelvis danske Peter Madsen gradvist afsøgt mulighederne i opbrydning af siderne i sin enestående Valhalla-tegneserie. Den kan man bladre og læse i i Publikumsrummet her mellem udstillingssalene.

Montre 26 – Generationen efter de store mestre

Øverste hylde til venstre

Utagawa Kunisada I, også kaldet Toyokuni III (1786-1864) har lavet illustrationerne til denne leporello med "Chūyū gishinroku" – "Fortællingen om de tapre og loyale tjenere", der udkom omkring 1847.

"Chūshingura", også kendt som "De 47 rōnin", er en af de mest populære historier i Japan. Den er bygget over en virkelig begivenhed fra begyndelsen af 1700-tallet. Daimyōen (lensherren) Asano Takami-No-Kami Naganori var blevet underkastet den officielle protokolchef Kira Kuzuke-No-Suke. Kira var vist ingen behagelig person, og ved en reception i slottet i Edo (Tokyo) forsøgte Asano at dræbe Kira. Det mislykkedes, og han måtte begå harakiri/rituelt selvmord – på japansk seppuku. Hans efterladte 47 rōnin, samuraier uden herre, måtte efter tidens æresbegreber hævne deres herre. Efter store forberedelser lykkedes det dem at dræbe Kira. De gik øjeblikkeligt til shogunen for at overgive sig, hvorefter de blev dømt til at begå seppuku. Det gjorde de samme dag og ligger begravet sammen med deres herre ved det fredelige Sengakuji templet i det sydlige Tokyo. Opslaget her viser de 47 rōnin under det natligt angreb på Kira Yoshinakas bolig i Edo.

Den dramatiske historie er blevet udødeliggjort i adskillige bøger, teaterstykker, dukketeater, poesi osv. I 1820 var M. Isaac Titsingh (1745-1812) i "Memoires et anecdotes sur la dynastie regnante des djogouns" (kan ses i montre 1) den første i Vesten til at fortælle historien.

Øverste hylde til højre

To bronzekrukker i Meiji-smedearbejde. Lånt fra privateje.

I 1876 fik samuraierne forbud imod at bære sværd. Sværdsmedene måtte udvikle andre kvalifikationer, og de udnyttede den kunstneriske værdi af deres arbejde i minutiøst udførte og dekorerede objekter.

Otto Frederick Krebs (1838-1913) var skibsbygningsingeniør. 1870-85 var han direktør for Mitsu-Bishi Steamship Co. i Japan, som med Krebs som chef fra bunden opbyggede en flåde større end den daværende danske handelsflåde. Otto Krebs blev udnævnt til "Ridder af den opgående Sols orden". 1890 vendte han tilbage til Danmark. De to japanske bronzekrukker forærede han til en dansk bekendt.

Nederste hylde

Katsushika Taito II (aktiv omkring 1810-1853) var Katsushika Hokusais yndlingselev og svigersøn. 75 binds værket "Ehon tsūzoku sangokushi" – "Historien om de tre kongedømmer" udkom i årene 1836-1841. Serien genfortæller en klassisk kinesisk historie om de blodige borgerkrige efter Han dynastiets fald i 200-tallet. Fortællingen har været til stor inspiration for den historiske fantasy-genre inden for film, manga, anime og videospil.

Opslagene viser blandt andet den tapre kinesiske krigsgeneral Sonsaku (175-200) til hest, en voldsom kampscene, hvor en stak bøger (som dem i denne udstilling), flyder på gulvet samt et billedmæssigt vildt opslag med en eksplosion, der ligner en stiliseret solopgang. Titelbladet med den agtværdige herre minder om et af opslagene i Hokusais "Manga" i montre 18

Montre 27 – Utagawa Hiroshige og Utagawa Kunisada

Øverste hylde til højre, forrest

Utagawa Hiroshige II (1826-1869) arvede navnet efter sin lærer Hiroshiges død i 1858. Han var Hiroshiges svigersøn og den mest succesrige elev af Hiroshige I, der kun tog meget få elever. Hiroshige II blev snart skilt, men hans tidligere ægtefælle blev senere gift med en anden af faderens elever, som fik navnet Hiroshige III.

"Shoshoku gatsū" – "Billedmotiver til kunsthåndværk" udkom i 1863. Bogen rummer mange fine skitser, der i trykt form er gjort bredt tilgængelige. Opslaget viser et motiv med karpe. Det er i manipuleret form gengivet på udstillingens plakat.

Øverste hylde til højre, bagest

Utagawa Kunisada I også kaldet Toyokuni III (1786-1864) var en af Toyokuni I's bedste elever. Han illustrerede især fortællinger og skuespil, men også mange shunga-bøger. Om det var af økonomisk nød vides ikke, men han var meget produktiv og illustrerede talrige små populære tegneserieagtige hæfter – et par eksempler ses her på nederste hylde. Han arbejdede levende med afvekslende kombinationer af tekst og billeder. Disse uhøjtidelige hæfter har siden været til inspiration for vestens kunstnere og tegneserie-producenter.

"Shunga" – "Forårsbilleder" udkom i 1830'erne. Forårsbilleder er en omskrivning af erotiske billeder. Opslaget viser en mand, der er besvimet under samlejet, og kvinden prøver at få liv i ham ved at sprøjte vand i hovedet på ham.

Nederste hylde, de to forreste hæftesæt

"Hakkenden inu no sōshi" – "Fortællingen om de otte hundekrigere" blev i 1850'erne illustreret af Utagawa Kunisada I/Toyokuni III. Som det ses her, var det på den tid populært at udgive små hæfter, nærmest tegneserier, hvor to forbundne bind fik ét samlet billede på tværs af begge forsider. De var føljetonromaner i genren gōkan (sammensatte værker). "Fortællingen om de otte hundekrigere" har været til stor inspiration for den historiske fantasy-genre inden for film, manga, anime og videospil mm.

Nederste hylde, de to bageste opslag

"Yakusha mitate" – "Kabuki-skuespillere i fantasiroller" udkom i 1852. Ser man på dateringen, kunne de to bind være illustreret af Utagawa Kunisada I/Toyokuni III, men de kan også være genoptryk med illustrationer af Toyokuni I (1769-1825). Han var særlig kendt for sine Yakusha billeder, der er portrætter af berømte kabuki skuespillere. Der var tradition for, at fine folk ikke måtte portrætteres i levende live. Det ville være et dårligt varsel. Til nøds kunne de portrætteres lige inden døden – og i givet fald kun i helfigur. Da geishaer og skuespillere ikke regnedes for at være fine, kunne de afbilledes i levende live – dog primært i halvf figur eller som rene ansigtsportrætter. På opslagene ses gode eksempel på portrætter af kabuki skuespillere.

Øverste hylde til venstre

Samlealbummet består af 34 billeder i stort format (ōban) udført af kendte kunstnere fra 1800-tallets midte. Ifølge den japanske sælger er følgende kunstnere repræsenteret med x antal tryk: Hidesada (1), Hiroshige (siden til højre i opslaget), Kunisada (1), Kuniyoshi (5), Sadafusa (1), Sadahide (1), Yoshiharu (2), Yoshiiku (2), Yoshikazu (2), Yoshitoshi (5), Yoshitora (10), Yoshitsuya (2), Yoshifusa (1). Det er karakteristisk, at man på dette tidspunkt anvendte meget skrappe farver, ofte anilin farver, i modsætning til tidligere tiders milde plante- og mineralfarver.

Montre 28 – Utagawa Kuniyoshi (1797-1861)

Utagawa Kuniyoshi også kaldet Ichiyūsai Kuniyoshi (1797-1861) var en af de sidste mestre i Ukiyo-e stilen. Som barn tegnede han mønstre til faderens silkeproduktion. Allerede som 14-årig blev han elev hos Toyokuni (1769-1825). Han er særlig kendt for skildringen af berømte historiske krigere. Han fik sit gennembrud i 1827 med nogle illustrationer til fortællingen om de 108 helte fra Suikoden baseret på en kinesisk fortælling fra 1300-tallet. Kuniyoshi har også tegnet gode landskabsbilleder. Han havde mange elever, heriblandt Tsukioka/Taiso Yoshitoshi (1839-1892), der er repræsenteret med nogle bøger i montre 29. Begge værker i denne montre er illustreret af Kuniyoshi.

Nederste hylde

Over årene 1857-1863 udkom "Ehon Toyotomi kunkōki" – "Fortælling om Toyotomi Hideyoshi" i Edo/Tokyo i 90 bind. Romanen af Ryūsutei Tanekiyo (1821-1907) handler om Toyotomi Hideyoshi, der var en af de største hærførere i Japans historie. I størsteparten af 1500-tallet var der borgerkrig i Japan. Oda Nobunaga var den første, der skabte nogen ro i landet. Han blev efterfulgt af Hideyoshi, der fik samling på landet. I 1592 startede han en uheldsvanger krig mod Korea.

Hos de kristne blev Hideyoshi berygtet for i 1597 at korsfæste 26 kristne. Han skabte store forandringer i Japan. Der blev indført en streng klassestruktur, der bl.a. betød, at kun samuraier måtte bære våben. Rejser blev strengt begrænset, og slaveri blev ophævet. Efter hans død blev der kamp om magten. Efter at have sejret i slaget ved Sekigahara i 1600 blev Tokugawa Iyasu udnævnt til shogun. I 1603 blev Tokugawa shogunatet, officielt etableret og varede til 1868. I 1615 ved erobringen af Osaka fik Iyasu udryddet Toyotomi Hideyoshis efterkommere.

Tænker man frem mod Ingrid Vang Nymans illustrationer, er der i Utagawa Kuniyoshis billeder her en beslægtet afsøgning af de dekorative mønstermuligheder i ren sort-hvid. Selv om hun næppe har kendt netop denne bog, kan hesten øverst til venstre minde om Pippis hest. I hæftet foran er der, som i hendes skildringer af tingfinderiet med Tommy og Annika, nøje gjort rede for hver bødker-spand, mønstre på beklædningen, den sovende kat og barnet i kravlestadiet – bemærk den smarte tøjring! Med en nordisk tanke på Niels Holgersen er det midterste opslag en raffineret kombination mellem billedfeltet og tekstfeltet, der er lagt til rette i skybæltet for oven. Helt anderledes går det for sig i skyfeltet i opslaget til højre nederst, hvor foruroligende stiliserede sorte fugle dukker op i kontrast til den omhyggeligt gengivne badescene i forgrunden.

Øverste hylde

De syv bind af "Nipponkoku kaibyaku yuraiki" – "Historisk krønike om Japans skabelsesberetning" udkom i Nagoya i 1860. Roman skrevet af Hirano Genryō (1790–1867). Den er knap så bloddryppende, som fortællingen på nederste hylde, men er også en beskrivelse af Japans urolige historie.

Titelbladet øverst til højre er usædvanligt ved at teksten står hvid på sort. Det er egentlig langt mindre arbejde kun at skære bogstaverne ned i trykstocken, men den mørke side har nok ikke huet japanernes æstetiske sans og bruges kun sjældent.

Montre 29 – Kaisen, Yoshitoshi og Bairei

Øverste hylde til venstre, bagest

"Kaisen jūhachi byōhō" – "Atten billeder med Oda Kaisens maleteknik" udkom i 1861. Den er en billedbog fra Nanga skolen. Illustrationerne minder på mange måder om kinesisk maleri fra 1700-tallet. Oda Kaisen (1785-1862) er i dag noget undervurderet – måske fordi billederne kan synes lidt gammeldags.

Øverste hylde til venstre, forrest

Tsukioka Yoshitoshi (1839-1892) var elev af Utagawa Kuniyoshi (1797-1861) og betragtes som en af de sidste store ukiyo-e mester. I store dele af sit liv tegnede han dog også

flyveblade i Utagawa stilen. I 1860'erne var han berømt for sine meget voldsomme samurai billeder, der dog med tiden gik af mode. I forlængelse af den manglende anerkendelse og dermed økonomiske nedgang levede han et psykisk og fysisk hårdt liv. En tid var han optaget af at skildre ånder og spøgelse, næppe et hyggeligere emne end de voldelige billeder, men en type motiver, som der er en lang gammel tradition for i Japan.

Et af hans waka-digte lyder:

*Idet jeg står for
at træde ind i rækken
af ulydige
jo klarere synes mig
sommernattens måneskær*

I "Saiyūki eshō" – "Fortælling om rejsen mod vest" fra 1860'erne har Yoshitoshi illustreret en roman af Ryūtei Senka (1806-1868). Bogen handler om den buddhistiske munk Xuanzang (602–664) fra Tang dynastiets pilgrimsrejse til Indien for at søge efter de hellige buddhistiske sutra-skrifter. I opslaget skildres et dramatisk slag, der i andre af hans illustrationer udvikler sig til vilde voldsorgier.

Nederste hylde til venstre

"Iro mo koki midori no Kasamatsu" – "Kasamatsu med den friske grønne farve" er to hæfter forfattet af Tanabe Nanryū (1810-1865). Fortællingen udkom i 1886 i Tokyo. Yoshitoshis illustrationer hører til hans mere traditionelle tegninger. I det forreste opslag står figurerne i dramatiske positurer, og deres delvis rigt mønstrede dragter træder klart frem på den grå-sort tonede baggrund. Bagved ses, hvor enkelt et opslag kan deles op den ¼ sat af til en illustration.

Nederste hylde til højre

Kōno Bairei (1844-1895) er nok den sidste store mester i den klassiske stil. I 1852 blev han elev hos Maruyama-maleren Nakajima Raisho (1796-1871). Fra 1871 var han knyttet til Shiokawa Bunrin (1808-1877), en mester i Shijō skolen. I 1880 åbnede han sin egen skole. Han er bedst kendt for sine skildringer af fugle og blomster. De er begge udstillet her i montren. Af kejseren blev han bestilt til at udsmykke det kendte Higashi Honganji tempel i Kyoto, men havde alligevel svært ved at tjene til livets ophold.

"Bairei hyakuchō gafu" – "Album med hundrede fugle af Bairei" udkom i Tokyo i seks bind over årene 1881 til 1884. I en vellykket forening af kunstnerisk finish og ornitologisk præcision er disse bind nogle af de smukkeste illustrerede japanske fuglebøger. I det øverste opslag sidder fuglen i et ginkgotræ – hvis vifteformede blade går igen som dekoration i en del europæisk dekorativ kunst fra tiden omkring 1900. Det forreste opslag er på en og samme tid et fint studie af fuglene samtidig med, at kompositionen kunstnerisk set er elegant bygget op med tyngden i højre side afbalanceret af det store åbne felt øverst til venstre.

Øverste hylde til højre

"Chigusa no hana" – "Mange forskellige blomster" udkom i Kyoto i årene 1889 til 1891. Botanisk nøjagtigt har Kōno Bairei i baggrunden skildret en klematis-art og i forgrunden en

agurke/asietype. For den botanisk-interesserede er der omhyggeligt gjort rede for blomster, fugtstand og tentakler, men hvert opslag er først og fremmest en fryd for øjet i en forening af farve og form. Begge opslag passer ind i interessen i tiden omkring 1900 for de slyngede, organiske former, der står centralt i art nouveau'en.

MONTRE 30-32 – Masker og katagami'er

Øverste i de tre montrer

De tolv japanske masker, der er ophængt øverst i disse tre montrer, er købt i Tenryu-ji templet i Kyoto i juli 1984. De er moderne masker udført af Fuseki-familien i pap-maché med et gipslag og bemaling med voksfarver. Maskerne laves af washi-papir fra ældre bøger – sider med hiragana-skrift bruges til kvindemaskerne, sider med kanji-skrift til mandsmaskerne.

Ved templet er en gammel tradition genopstået. For mange år siden kunne maskerne købes ved templet som en slags amuletter. De blev oprindeligt lavet til de såkaldt Shakado Kyogen, et mellemspil, der blev opført imellem akterne i de store klassiske skuespil. Kyogen var oftest en barok eller komisk efterligning af de klassiske dramaer, men dette spil har mere moraliserende indhold. Blandt maskerne ses karakteristiske typer som "den gamle mand", "den tykke pige" og "den smukke pige", hvis dæmoniske side udtrykkes i masken med de lange horn. Maskerne er lånt fra privateje.

Nederst i hver af de tre montrer er indsat en KATAGAMI – en japansk trykskabelon (stencil). De er lånt fra en dansk privatsamling.

Montre 30 – Japansk teater

Øverste hylde til venstre, bagest

Noh-teatret er den ældste bevarede teaterform i Japan. På japansk betyder ordet dygtighed/talent. Det begyndte i 1300-tallet. Mænd spillede af moralske grunde også kvinderollerne. Skuespillerne bruger gerne masker, som kan være meget kunstfærdige. Det kan have været hårdt at overvære en hel noh forestilling. Oprindeligt bestod den af fem noh-skuespil og ind imellem tre kortere humoristiske stykker (kyōgen). Den samlede forestilling tog en hel dag.

Dette hæfte om et Nō (noh) skuespil udkom i 1732. Illustrationen af manden til hest minder om beslægtede scener i persiske miniaturer og viser, hvordan kulturudtryk vandrede.

Øverste hylde til venstre, forrest

Disse gengivelser af Noh-dragter er håndmalet omkring midten af 1800-tallet. Af hvem vides ikke.

Øverste hylde til højre og to bageste

Kabuki-teatret kan kaldes Japans Broadway Show. Teksterne er ikke høj litteratur og sædvanligvis velkendt for tilskuerne, men scenografien og kostumerne er helt overdådige. Det startede i begyndelsen af 1600-tallet. I få år var kvindelige skuespillere tilladt, men i 1626 blev de forbudt, da de blev betragtet som prostituerede. Det blev imidlertid ikke så meget bedre, da mange af de unge drenge, der nu fik de kvindelige roller, blev prostituerede. En for os mærkelig tradition var det, at det krævedes, at mændene i kvinderoller også i privatlivet skulle klæde sig og leve som kvinder, fordi man mente, at de ellers ikke ville kunne leve sig ind i rollerne.

"Shibai kinmō zui" – "Illustreret guide til kabuki-teaterforestillinger" med tekst af Shikitei Sanba (1776-1822) udkom i Edo i 1803. Værket er en slags kabuki-encyklopædi illustreret af Katsukawa Shun'ei (1762-1819) og Utagawa Toyokuni I (1769-1825). Det er ikke første udgave af trykkene, men et senere oplag med de originale plader. Hæfterne rummer så forskellige dragtanvisninger som til uhyrer/spøgelser, skeletter, krigere og kurtisaner – samt anvisninger på tekniske indretninger omkring scenen.

Nederste hylde

Bunraku. Hasagawa Noboru (1986-1973) m.fl. ca. 1950.

Bunraku – dukketeatret menes at have eksisteret allerede i Heian perioden (784-1185), men først fra 1400-tallet i den form det kendes i dag. Dukkerne er hyppigst 1/2 til 2/3 menneskestørrelse. De føres af tre sortklædte personer. Det er en årelang uddannelse at lave dukkerne og blive dukkefører.

Det viste leporello-værk er omkring 1950 udført af to generationer af Hasagawa familien, der har været træskærere siden 1700-tallet, bl.a. Hasagawa Noboru (1986-1973). Der er både, som det ses i opslaget her, overdådige gengivelser af dragter og dertil skildringer af scenografier som helt enkle sætstykker.

Montre 31 – Pigernes og drengenes dag, dragter og mon

Øverste hylde

Den 3. marts (3/3) fejres i Japan pigernes festdag Hina matsuri. Det er en fejring for at sikre døtrenes lykke, vækst og gode helbred. Dens oprindelse er omkring 1000 år gammel. Til fejringen hører en samling dukker, hvis opstilling afhænger af, hvad man har råd og plads til. De særlig fine og kostbare dukker går i arv i familien. Da japanske hjem er relativt små, har kun få familier et komplet sæt, der kan bestå af omkring 50 dukker og andet tilbehør. Den komplette samling udstilles på en syvetagers trappeopstilling dækket med et rødt klæde. Øverst sættes kejseren og kejserinden, derunder tre hofdamer med sake udstyr og betjening. På tredje etage er der fem musikere med instrumenter – og så fremdeles. Dukkerne er ofte klædt i dragter, som dem, der blev brugt for 1000 år siden. Opstillingen laves i løbet af februar, men skal senest være taget ned den 4. marts, for ellers siger overtroen, at pigen vil blive meget sent gift.

Ved Hina matsuri-festen drikkes en speciel sake og der spises hina arare (sukker-soya crackers), hishimochi (farvede riskager), chirashizushi (sushi ris med rå fisk og meget andet) og ushiojiru (en salt suppe med muslinger i skal, skallen symboliserer et forenet og lykkeligt par).

Trebindsværket "Hina hyakushu" – "Hundrede dukker" udkom i Kyoto i 1915 med tekst af Kubota Beisai (1874-1937) og illustrationer af Nishizawa Tekiho (1899-1965), der var kendt for sin store samling af dukker og charmerende gengivelser af dem. Her ses opslag med et udvalg af dukker til nogle af de syv etager. I hjørnet bagest til højre kan man i decorationen på det lukkede hæfte og bindet til at slå om de tre hæfter se, at Japan på den tid var helt på bølgelængde med kunstudviklingen i Vesten, hvor man ville kunne finde tilsvarende airbrushagtige skabelonillustrationer i fx engelske og tyske tidsskrifter – motiverne er dog selvfølgelig anderledes kulturelt betingede.

Nederste hylde til venstre

"Shōzoku shokumon zue" – "Brokade mønstre i hofdragter" er samlet af Honma Hyakuri, der døde i 1854, og illustreret af Matsuoka Tokikata / Matsuoka Shibem (1764-1840). Førsteudgaven var en del af et syvbindsværk, der udkom i årene 1815-1825. Denne udgave er fra 1891. I klare toner af grøn, orange og rød samt rigt ornamenterede felter ses en hofkvindes ceremonielle dragter både forfra og bagfra, hvor man for alvor kan se det lyse felt smykket med fugle og planteornamentik.

Nederste hylde til højre

"Irohiki monshō" – "Mon arrangeret i iroha-orden" udkom i Kyoto i 1907. Det fremgår ikke, hvem der har tegnet håndbogens mange illustrationer, der er samlet af Takeuchi Shōnosuke. Mon eller monshō er en slags familieemblemer, symboler på personer, familier, og andre grupper. De er her arrangeret i iroha-orden, der på det nærmeste kan lignedes med en alfabetisering. Modsat europæiske våbenskjold og heraldik, var mon ikke monopoliserede og ej heller forbeholdt en eksklusiv elite.

Mon er blevet brugt på bannere i krig, klædedragter, ejendele, dekoration, men også som firmalogo. Nogle er særlig eksklusive: Krysantemum symboliserer kejserfamilien. Umebachi (blommeblomsten) hører til Sugawara no Michizane (845-903), en lærd i Heiantidens Japan og shintōhelligdommens gud for lærdom) og de Shintōtempler, der er viet til ham. Stokrosen var symbol på Tokugawa slægten, der herskede som shogun'er fra 1603 til 1868. Nogle mon var særlig yndede i dragter til noh skuespil, hvor de symboliserede eksempelvis dis eller tåge.

Mange mon startede allerede i 700-tallet som mønstre. For ca. 1000 år siden begyndte den japanske adel at bruge dem. I de utallige borgerkrige gennem middelalderen blev mon ofte brugt som klan symboler. Som ved dagens fodboldturneringer blev mon i 1300-tallet essentielle i krigene for at man gennem troppernes karakteristiske mærker kunne afgøre, hvem der skulle have æren. Med tiden blev de mere og mere symboler på de fine familier og deres undersåtter. Under Tokugawa-shogunatet (1603-1868) blev mon sat i system. Der blev udgivet mon-bøger med beskrivelser af navne, genealogi, bolig, rang, besiddelser, undersåtter etc. I løbet af Tokugawa-perioden efterlignedes mon af andre i eliten. Oftest var de små, 2-4 cm i diameter. Efterhånden blev de endog brugt af kurtisaner og kabuki skuespillere. Også almindelige mennesker, som end ikke havde et efternavn indtil slutningen af Edo-perioden (1868), begyndte at bruge mon. Efterhånden var der designet 4000-5000 mon, som alle havde en speciel symbolsk betydning. De begyndte at gå af mode efter Meiji-restaurationen i 1868.

Da de japanske tryksager for alvor kom til Europa i anden halvdel af 1800-tallet var mon-verdenens formrigdom til stor inspiration for fremstormende unge designer-arkitekter som belgieren Henry van der Velde (1863-1957) og tyskeren Peter Behrens (1868-1940), hvor eksempelvis hans log for AEG er en intelligent fortolkning af mon-verdenens designpotentiale.

På bagvæggen hænger

Andō Hiroshige (1797-1858)

"Suido-broen og Surugadai-kvarteret". 1857

Fra serien "Meisho Edo hyakkei" – "Ethundrede berømte prospekter fra Edo"

Helt fremme i forgrunden domineres billedet af en karpformet vimpel. Med endnu et par beslægtede fiskeformer drages blikket ind i landskabet. På British Museums hjemmeside kan man læse, at Hiroshige her har gengivet et udsnit af Surugadai-kvarteret. Suido-broen over Kenda-floden ses nede til højre, Edo slottet til venstre og Fuji ude i horisonten. Teksten i kartouch-feltet for oven til højre er på japansk: "Meisho Edo hyakkei", der i oversættelse betyder "Ethundrede berømte prospekter fra Edo". Serien endte dog reelt med at omfatte 118 forskellige motiver.

I byerne kom dragerne til at indgå i fejringen af "Tango no sekku" en særlig drengenes dag den 5. maj – også kendes som vimplernes dag. De var et modspil til samuraifamiliernes opvisning den dag af militære flag og vimpler med Shoki – en notorisk kinesisk dragebetvinger, der er et værn mod onde ånder. Siden 1948 har den 5. maj været en national fridag, der da fik et nyt navn "Kodomo no hi", hvor både drenge og piger fejres, og der i særlig grad udvises taknemmelighed mod mødre.

På festdagen serveres særligt kashiwa-mochi, der er riskager med puré af røde bønner pakket i egeblade, samt chimaki, der i oversættelse er en slags sødet rispasta pakket i iris eller bambusblade.

MONTRE 32 – Torii porte og Shintō

Denne udstillings skulpturelle ikon er et par imiterede torii porte. Deres form er karakteristisk, og for mange er de et stærkt billede på netop Japan. Torii betyder ordret en bolig for fugle. De orangerøde torii porte findes primært ved Shintō helligdomme, men også lejlighedsvis ved buddhistiske templer i Japan. En hovedport markerer overgangen mellem de verdslige og det sakrale. Ved nogle helligdomme er der mængder af torii porte opstillet i taknemmelighed af succesfulde enkeltpersoner eller slægter.

Shintō er den oprindelige japanske religion. Buddhismen er indisk og Konfucianismen kinesisk. I modsætning til de to andre er Shintō ingen særlig boglig religion. Man dyrker forfædre som beskyttere af familien og kami. De er en slags guddomme, der bor i naturen, bjerge, have, skove, vind, regn og torden – egentlig overalt omkring os. Man henvender sig til kami for beskyttelse mod, hvad naturen kan bringe.

Den centrale Shintō-helligdom er Ise, hvor solgudinden Amaterasu residerer. Komplekset består af over 120 store og mindre helligdomme.

Hvert tyvende år forgår der en Sengu – en genopbygning af Ise-helligdommene ved Naikū og Gekū samt Uji-broen. Det sker i forlængelse af Shintō-troen på en sammenhæng mellem døden og naturens evige kredsløb, og er samtidig en perfekt måde at holde gamle håndværkstraditioner i live. Pladsen ved siden af, hvor templet næste gang skal opføres, holdes åben og kaldes kodenchi. Den næste rituelle genopbygning finder sted i 2033. Helligdommene er ganske enkle bygninger uden mange dekorationer, men det kræver stor håndværkermæssig dygtighed at bearbejde og samle materialerne.

"Itsukushima zue" fra 1848 rummer diverse illustrationer af Tosa skolen. Opslaget viser torii porten ved Itsukushima-helligdommen på Miyajima øen ud for Hiroshima – en af landets berømteste shintō helligdomme. De nuværende bygninger er fra 1500-tallet, men den tidligste har været fra 1100-tallet. De er viet til de tre døtre af Susano-o no Mikoto, der var den uregerlige broder til solgudinden Amaterasu. Han var guden for havet og stormene. Øen er så hellig, at almindelige mennesker tidligere slet ikke måtte betræde den. Stedet skal fortsat holdes fri for fødsler eller dødsfald. Gravide må forlade øen, når fødselstidspunktet nærmer sig, og terminalt syge eller meget gamle må ej heller være på øen, hvor også begravelser er forbudte.

For at pilgrimme alligevel kunne komme tæt på, blev helligdommen bygget på pæle ud i vandet. Da man oprindelig ankom fra vandsiden, står torii porten, der danner indgangen, ude i havet. Det gør den dog kun ved højvande. Ved ebbe kan man gå ud til porten, der i dag er en af Japans største turistattraktioner. Den oprindelige port blev opstillet i 1168 – den nuværende omkring 16 meter høje port er fra 1875 og udført i kamfertræ. Konstruktionen med støttepiller til sidestykkerne er udført i Ryōbu Shintō-stil – en middelalderlig esoterisk form for japansk buddhisme forbundet med Shingon-sekten.

Øverste hylde til højre, forrest

Her ses en surimono, et privattryk som oftest udført i et relativt lille oplag – eksempelvis som nytårshilsen. Denne er lavet af Gyokuhen midt i 1800-tallet. Billedet viser nogle få af de tusindvis af torii porte, der er ofret til Fushimi Inari Taisha helligdommen i den sydlige udkant af Kyoto. På bjergstierne bag helligdommen er der flere kilometer af torii porte i alle størrelser.

Øverste hylde til højre, bagest

I dette bind af Manga'en er samlet tre opslag med torii porte tegnet af Katsushika Hokusai (1760–1849). I montre 18 ses elleve andre opslag fra Manga'ens i alt femten bind.

Nederste hylde

Her ligger to keramiske stentøjsmasker udført i 1890'ernes Paris af den danske billedhugger Niels Hansen Jacobsen (1861-1941) under indtryk af den asiatiske keramik og de mange japanske værker, der på den tid var højeste mode. Der var stor interesse for de noh-masker, som billedhuggeren her har givet en farlig troldeagtig, klart nordisk form. Umiddelbart ser en japaner næppe disse keramiske masker som japanske – de kan jo heller ikke tages i brug som de lette papier maché masker øverst i montren. Men de er utænkelige i deres form uden japanismen som inspirationskilde. Den kantede, aggressive maske til venstre er inv. VKV 0831, den mere troldeagtige til højre med bukkehorn er inv. VKV 0267.

På bagvæggen hænger

Andō Hiroshige (1797-1858)

Shintō helligdommen "Taisha Hotohoto no zu" i Izumo provinsen.

Blad 42 i serien "Rokujūyo-shū Meisho Zue" – "Berømte steder i de omkring tres provinser".

Serien består af udsigter fra de 68 japanske provinser samt et ekstra billede fra Edo og et titelblad, hvor motiverne er sorteret efter de otte gamle japanske rejseruter. Hiroshige skildrede de 70 motiver over årene 1853 til 1856. Denne serie er den første, hvor Hiroshige gør brug af ōban-formatet på højkant.

Det fortælles, at Hiroshige i sine projekter med skildring af fjerne egne til tider støttede sig til de kendte japanske rejsebøger "meishō zue", der ses i enkelte af udstillingens montre og særligt i montre 33 til 35.

Montre 33-35 – På rejse i Japan

Øverste hylde på tværs af de tre monter

Fra 1639 var det ved dødsstraf forbudt for japanere at rejse udenlands. Forbuddet varede med enkelte undtagelser helt frem til 1854 og den delvise åbning af Japan ved den amerikanske kommandør Matthew C. Perry (1794-1858). Det til trods elskede japanerne at rejse, men selv indenlands var der strenge restriktioner. Der var dog huller i lovgivningen, for det var eksempelvis muligt at tage på pilgrimsrejse til hellige steder og drage afsted for at opsøge helbredende kilder.

Det kunne dog være farligt at rejse på grund af landevejsrøvere. Fra 1670'erne blev vejforbindelserne bedre og kort og guidebøger begyndte at udkomme. Kort var imidlertid statshemmeligheder og måtte ikke falde i hænderne på udlændingene i Deshima. Hvis man opdagede, at udlændinge imod reglerne købte kort, blev de udvist som spioner.

I Japan var der fem store hovedveje. Mest berømte var Tokaidō-vejen mellem Edo (Tokyo) og Kyoto. Næstmest berømt er nok Nakasendō-vejen, som går over de bjergrige områder længere inde i landet også mellem Edo og Kyoto. Sidstnævnte er den bedst bevarede af de gamle veje. Det meste er næsten som i 1600-tallet. Den indgår i National Geographics liste over "Journeys of a Lifetime". Det tager omkring tolv dage at gå hele turen.

På tværs af de tre montre ligger på øverste hylde en håndmalet emaki-rulle fra midten af 1800-tallet af Nakasendō-vejen. Den er omkring to meter lang og viser hele vejen med bjerge, landsbyer og herberger.

Meisho zue – trykning af japanske rejse-bøger

Omkring 1780 begyndte udgivelsen af Meisho zue bøgerne. Der kendes dog rejsebeskrivelser tilbage fra 1600-tallet. Denne nye type var meget grundig, og bøgerne var fint illustreret med gengivelser af egnsspecifik natur, templer, helligdomme og mange forskellige aspekter af hverdagslivet. Den første var "Miyako meisho zue" om Kyoto. Den kom i et uhørt stort oplag på omkring 4000 eksemplarer og måtte genoptrykkes mange gange. Efter omkring 60 år havde man beskrevet over tredive regioner i Japan og endog dele af Kina, som i princippet ingen måtte besøge. I montre 14 med værker af Kawamura

Bunpō (1779-1821) og montre 23 med værker af Andō Hiroshige (1797-1858) vises henholdsvis meisho zue fra Kyoto og Tokaidō-vejen, der er lidt mere naturalistiske end de store kunstneres rejseskildringer, der kan ses i de samme montrer.

Montre 33 – Rejsebeskrivelse om Nagasaki

Nederste hylde til venstre

Det oprindelige folk på øen Hokkaido, ainu'erne, er et helt anderledes end japanerne. Øen var tidligere svært tilgængelig med en vild natur. Den blev først rigtig inkorporeret i Japan i 1800-tallet, særligt efter Meiji restaurationen 1868. Ainu'erne er nu kun ganske få. Af japanerne blev de nærmest betragtet som vilde. De havde totemdyr, hvoraf det vigtigste var bjørnen. Ved bjørnefesten blev dyrene ofret, deres blod drukket og kødet spist. De japanske billeder af ainu'er er ikke særlig smigrende. Den danske opdagelsesrejsende, Morten/Martin Spang(s)berg (1696-1761), mødte dem på sin ekspedition i 1739.

Her vises et sæt på fire hæfter af tyvebindsværket "Yoshitsune Ezo kunkōki" – "Krønike om Yoshitsunes bedrifter i Ezo", altså det nordlige Japan. Det udkom i Edo/Tokyo over årene 1853 til 1857.

Yomihon-romanen, der er skrevet af Eirakusha Issui, handler om krigergeneralen Minamoto Yoshitsune (1159-1189) fra Genji-klanen. Legenden hævder at han efter sin sejr mod Heike-klanen i slaget ved Dan-no-Ura i 1185 med sin trofaste tjener Benkei måtte flygte fra sin bror Yoritomo til nord-øst Japan. Minamoto Yoshitsune endte på øen Hokkaido (Ezo), hvor han ifølge sagnet blev accepteret og tilmed hædret af den oprindelige befolkning Ainuerne. Fortællingen er illustreret af Utagawa Sadahide (1807-1873), der her skildrer en af de dramatiske episoder.

Nederste hylde til højre, forrest

Som tidligere omtalt var den eneste forbindelse mellem Europa og Japan mellem 1639 og 1854 den hollandske handelsstation på den kunstige ø Deshima ud for Nagasaki. Hollænderne kom dog kun sjældent uden for øen og kun med særlig tilladelse fra myndighederne. Hjemmefra kom der kun skibe et par gange om året.

"Nagasaki bunkenroku" – "Set og hørt i Nagasaki" udkom i Kyoto i 1800 og i et senere tryk i 1807. Bogen er skrevet af Hirakawa Kai, hvis årstal det ikke har været muligt at finde. Han var lægen i Kyoto og har skrevet om sine personlige observationer fra årene 1790 til og med 1795, da han var bosat i Nagasaki. Bogen er en af de japanske hovedkilder til Nagasaki på den tid. Her er skildringer af planter, dyr, byggeskik, videnskab og meget andet. Billedet fra bind tre viser et hollandsk skib, hvor man håbefuldt spejder efter skibe hjemmefra og ellers fordriver tiden med sake og besøg af mere eller mindre ædle japanske "damer".

Nederste hylde til højre, bagest

"Nagasaki miyage" – "Gaver hjembragt fra Nagasaki" udkom i Nagasaki i 1847. Den er skrevet og illustreret af Isono Nobuharu/Isono Bunsai, hvis data det ikke har været muligt at finde. Teksten er skrevet med japanske typer, men enkelte steder dukker genkendelige

europæiske ord op såsom: "Hollandshe uurwerk" og "Olifant", som den ses her. Og mon der skulle have stået noget i stil med "Holland Vrouw" over billedet til højre?

Montre 34 – Rejsebeskrivelse om Ise

Nederste hylde, samtlige opslag og det lukkede hæfte

"Ise sangū meisho zue" – "Illustreret guide til berømte steder ved Ise sangū", der er en shintōhelligdom. Beretningen udkom i otte bind i 1797 med tekst af Akisato Ritō (aktiv 1780-1814) og illustrationer af Shitomi Kangetsu (1747-1797).

Til venstre forrest ses en mand i samtale med et par fiskere. Opslaget er fra bind fem. Foran ses en rytter ved en torii port på vej ind på indviet jord. Dette billede er fra bind to. Opslaget forrest til højre af fiskere(?), der i floden under broen vifter med net på lange stænger. De er gengivet i bind fire, og opslaget bagved – hvor man ser endnu en torii port, denne gang ved en havn – er fra bind tre.

Montre 35 – Rejsebeskrivelse om Osaka

Nederste hylde

"Settsu meisho zue" – "Berømte steder i Settsu", der svarer til Osaka, udkom i 1798 med tekst af Akisato Ritō, illustreret af Takehara Shunchōsai. Osaka var allerede dengang den næstvigtigste handelsby efter Edo/Tokyo. Derfor er beskrivelsen for denne region meget omfattende.

Forrest til venstre ses Ikeda og Hami sake-bryggeriet. Der var hundredevis af bryggerier. Først i anden halvdel af 1500-tallet blev teknikken forbedret så man kunne brygge ren sake (sumizake).

Da Tokugawa shogunatet blev indført i 1603, blev konfucianismen helt central. Samtidig opstod mange privatskoler (shijuku), hvor konfucianismen, specielt shushigaku, var en hovedstrømning. I opslaget til venstre bagest ses den kendte Itō Tōgai (1670-1736), der holder gæsteforelæsning i Kansuidō. Billedet på bagvæggen viser Konfucius. Ved sin side har han et par stakke bøger som dem, der ses her i udstillingen. Ved indgangen sætter samuraierne deres sværd i et særligt stativ, der står på gulvet.

Osaka stod centralt i handlen med vestlige varer. Forrest til højre ses en japansk butik med udenlandske varer. Helt usædvanligt vises midt i billedet en elektricermaskine, der til stor undren for publikum, trækker gnister ud af hovedet på en kunde. Teksten oppe til højre ser ved første øjekast ud til at være hollandsk, men viser sig at være et forsøg på at skrive japansk med latinske bogstaver. Ved siden af står teksten med katakana skrift. Det kan synes sært, at man allerede i jesuitter-tiden udgav europæiske bøger oversat til japansk, men skrevet med latinske bogstaver. Japanerne kunne næppe læse dem og europæerne havde ikke brug for dem.

Bagest til højre ses et skibsværft i Osaka. Der er et vældigt leben omkring skibet, en hishigaki kaisen, som var den slags, japanerne på den tid flittigt gjorde brug af. Sidste hånd er ved at blive lagt på skibet, der snart løber af stablen. Nede foran stævnen står håndværkere klar til at banke det fri. Begivenheden fejres med et væld af mennesker og fra dækket kastes frugt/brød(?), som der nedenfor er kamp om at samle ind.